

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto IV.

V Celovei, 1. marca 1884.

Štev. 3.

Kmetski triumvirat.

Historičen roman. Spisal Anton Koder.

Tretje poglavje.

Majhen človek je in krivonos,
Takov zmožen je, da te izdā.
Cervantes.

Ko se razidejo isto jutro naši znanci iz Ilijeve hiše, dvigne se izza skladnice drv ob steni majhen črnolas in suh možak. Ozira se skrbno okoli, ali ga nihče ne vidi. Prepričavši se pa, da je vse mirno in da so se zapahnoie hišne duri, koraka pazno med drevjem ob poslopji na zahodno stran, od koder se vije steza navzdol proti cesti. Ko se mu skrije poslopje na griči med drevjem, postoji in se nekako brezskrbno oddahne.

„Vse kosti me bolé od kučanja in oprezovanja,“ pravi možak polglasno samemu sebi. „Vendar nisem za korak dalje, kot sem bil pred toliko tedni. Videl sem pač videl, a čul ne toliko, da bi s takim glasom vrabca iz prosa prepodil. A prepričan sem, da ne hodijo semkaj moléé rožnega venca molit ali počivat kakor polhi v bukovo duplo. Tudi punice ni bilo na ogled. Stavil bi, da zvém pri prvej priliki od nje, česar potrebujem, osobito če jej naznanim pozdrav od njega, pozdrav, ki je najmanj sto cekinov kakor vinarja vreden.“

Tako je nadaljeval mož svoj govor, ko je urneje stransko cesto ubral, kakor da bi hotel to pridobiti, kar je bil zamudil prej. Najmanj eno uro hodil je tako med goricami proti vzhodu, ko se zóži nenadno dolina in iz gorskega zakotja se prikažejo med hrastovim in smrečjim zelenjem temne line prostranega starodavnega gradu.

Veljavna oseba je moral biti suhi možiček v opravi mestjanskega ljudstva za iste dobe v gradu; kajti ko je bil še najmanj sto korakov od ozidja oddaljen, padel je že nad grajski široki rov viséci most, in težka

vrata so zaječala v tečajih. Niti stražnika v linah, ki je spustil most v nižavo, niti sivolasega vratarja, ki se je globoko klanjal pred možem, ni pozdravil prišlec. Molée je izginol v grajsko zidovje.

Nekaj ur pozneje pa že najdemo našega znanca v dvorani sedéčega nasproti petdesetletnemu, visokorastenemu krepkemu možu v viteški opravi.

„Kako je z mojim poveljem, oskrbnik Črnič?“ vpraša ponosno vitez našega znanca, le na pol obrnen proti njemu, kakor da bi hotel s tem pokazati veliko razliko med njim in svojo lastno osebo.

„Kakor je ukazala vaša milost, vitez slavni! Kolikor je bilo v mojej slabej moči, potrudil sem se do sedaj, a žalibože brez vsakega uspeha,“ odgovori globoko se klanjajoč grajski oskrbnik Črnič s ponižnim glasom svojemu gospodu, grajščaku in vsemogočnemu poveljniku podsedskega okraja na Hrvatskem.

„Ali se je v resnici potrudil, kakor se spodobi mojej želji?“ vpraša nevoljno dalje grajščak in popravi z desnico dolg, na pol osivel, kakor s srebrnimi nitimi pretkan koder, ki se mu je bil vsul pri tem vprašanji po bledem čmerikavem obrazu, jasno naznanjajočem, da je že orala obila in dolgotrajna strast prezgodnje gube na njegovo površje.

„Natančno, kakor je ukazala vaša milost, storil je preponižni sluga. Njegov nepovoljni uspeh vsiljuje mu žalibože misel, da je pretirana črnogledost, ki se je vsilila vašej milosti. Vsaj okoliščine kažejo tako.“

„Ne sodi naj Črnič svojeglavno, kar ne spada v njegovo področje! Pokorščina in brezobzirna udanost je njegov posel, ki ga terjam z vso odločnostjo in z vso svojo močjo. Pozna me on.“

„Svest sem si svoje udanosti in zveste pokorščine. Vendar pri vsem svojem trudu ne morem poročati do sedaj kaj odločilnega o ónej zadevi,“ nadaljuje s tresočim glasom Črnič.

„Koliko potov je bil ondi?“ glasi se daljno vprašanje.

„Tri noči zaporedoma, vaša milost!“

„In kaj je opazil tam? Ali ni resnica, o čemer se mi je poročalo tajno?“

„O tem ne morem soditi. Prvo noč se je vrnil Ilija sicer pozno, ali popolno sam domú. Drugo noč ni zapustil koč, in tretjo —“

Zakašljal je pripovedovalec pri tej besedi in v tla se je ozrl, kakor da bi se bal nadaljevati začetni stavek.

„In tretjo noč?“ pristavi zdajci kakor iznenadjen in nekaj posebnega pričakujoč — grajščak Ferenc Tahy.

„Tretjo noč,“ nadaljuje jecljaje in s tresočim glasom oskrbnik Črnič, „videl sem tri možakarje stopiti v hišo. A noč je bila, temna noč. Za ped se ni razločilo daleč pred se.“

„Tri možakarje!“ vzklikne še bolj iznenadjen grajščak. „V noči so prišli trije k Iliji Gregoriču, in on jih ni poznal niti po postavi niti po hoji?“

Zopet se je obotavljal Črnič pri teh besedah, ki so ga nenadoma spravile v na videz neprijetno stališče, kakor da bi ne izdajal rad svojih znancev brez dokazov in do sedaj brez obljubljenega darila za takov poseben posel.

Odgovoril je torej nekako izogibaje se:

„Vaša milost! stal sem do jutra pod steno, da bi vsaj po besedi spoznal, kar mi je noč prikrivala, a zastonj. Tiho je bilo kakor v grobn vso noč v poslopji. Molčé so zapustili možakarji in v temi Ilijevo poslopje.“

V tem trenutku je prvič obrnel grajščak svoj obraz proti oskrbniku ter mu pogledal strupeno in na ravnost v obraz.

„Nič ni torej videl, slepec, ali pa ni videti hotel! Dozdeva se mi, da ima kurjo slepoto, kedar je potreba odpreti oči,“ nadaljuje grajščak s posebnim naglasom. „Vendar dovolj je. Saj imam dokaze, da sprejema on nočno družbo, naj si bode katero koli. Dosedanja poročila so torej resnična. Dozdeva se mi tudi,“ pravi polglasno in zaničljivo potém, „kdo so oni možakarji, ki ljubijo bolj noč kot svetli dan. Če dovoli, povém mu sam, da so bili oni ponočnjaki: beg Matija Gubee iz Stubice, rudečelasi sudec Pasanec in neko mlado seme Miha Guzetič, jako predrzen in nepridiprav človek.“

Stresel se je oskrbnik, kakor da bi se bil prestrašil poslednjih znanih mu imen, pri teh besedah in pristavi:

„Bog daj, da bi se motila vaša milost! Neprijetno bi bilo, ko bi se shajali v noči tako veljavni in uplivni možje vsega okraja. To bi bilo znamenje kakor oddaljen grom za gorami, grom, ki rodi strele.“

„Kaj govori on o veljavi, o grómu in strelah prokletih mojih hlapcev?“ vzklikne nató grajščak razjarjen ter plane kvišku in meri s širokimi koraki dvorano. Črez nekoliko pa se ustavi pri steni, opazujóč ondi viséee slike svojih prednikov v pozni rod nazaj.

„Ali pozna Črnič te podobe in njih zgodovino?“ vpraša zaničljivo potém obrnovši se proti oskrbniku.

„Dedje so to vaše milosti, slavni in neumrljivi udje v deželnej zgodovini.“

„In zakaj so slavni oni?“ vpraša Tahy dalje.

„Ker so branili domovino pred zvonanjimi in notranjimi sovražniki in oslavlili svoje mogočno ime,“ pristavi ponižno oskrbnik.

„To je prav razumel. Zpomni naj si tudi, da je Ferenc Tahy vreden sin in potomec svojih slavnih dedov. Do zadnje kaplje krvi bode branil

on slavno ime Tahyjev in svoje posestvo najprvo notranjih in če je potreba tudi zvonanjih sovražnikov.“

Z navdušenjem je govoril grajščak te besede. Potém stopi bližje k oskrbniku, položi mu desnico na ramo in pristavi mirno, skoro prilizljivo :

„Zaraditega sem si izbral tudi zveste in zanesljive ljudi v varstvo in podporo. Posebno on je bil vselej zmožen in zveden pomočnik. Hvaležen sem mu bil zató. Izročil sem mu ono do sedaj še skrivno opazovanje, katero je tudi zá-nj, ako hoče, lahko neizmerne veljave. Če hoče ter zvestobo, ki mi jo je prisegel, ljubi, —“ pristavi s pomenljivim naglasom grajščak ter sede, kar se še ni bilo nikdar prej zgodilo, poleg svojega oskrbnika in nadaljuje polglasno :

„Ali ni opazil on sam, ko je pobiral po zadnjem žetvi desetino na Ilijevem polji, kako se je vedel oni ponosno proti nam, kako je ugovarjal, ko se mu je letos nekoliko večji vinski davek napovedal ter povišala v jeseni za nekaj tednov tlaka v mojih gozdih? — Jaz ne pozabim tega osornega, kljubovalnega obraza in neke nenavadne predrznosti, ki ne obeta prida, temveč opominja: Požurimo se, da uničimo hlapčevsko trmo in samovoljo kakor steklino, dokler ne ostrupi ostalih svoje vrste in sploh vsakega, ki pride z njim v dotiko.“

Molčé je prikimal val oskrbnik tem besedam, a ob enem pomenljivo zmajeval, kakor da bi skoro ne bilo to mogoče, o čemer govori njegov gospod, in sicer nemogoče, ker bi bilo strašno, preveč predrzno, pogubno.

„In dalje, čuje naj dalje Črnič!“ povzame zopet grajščak Tahy. „Ali je naš beg Gubeč za las boljši od beraškega Ilije Gregoriča? Po naši milosti in posebnej prijaznosti, ki ga je priporočala njegovej gosposki, je obogatel. Dobil je mnogo manjših kmetov v oblast, bil je vabljen celó v naše zборе, užival je čast naše posebne ljubezni. — In zdaj? Smatra se že nam enakim. Čaka skoro, da ga pozdravljamo na cesti, da se ogiblujemo njegovemu vozu. Tako daleč zavede človeka slepa nehvaležnost. Mi vemo dobro, da se dobrika s svojim obnašanjem pri prostemu ljudstvu, da je skuša pridobiti s hlimbo v svojo samopašno mrežo. Priklečeplazil si je bajé že dva glavna postopača in kričača med našimi kmeti, o katerih sem že omenjal, namreč rudečelasca imovitega Pasanca in istega mladiča, ki po svojej precejšnji telesnej moči in nekoliko lepšem lici zapeljuje in draži sicer udano ljudstvo. Razume me Črnič, jaz mislim istega mladiča Miho Guzetiča!“

Tako je govoril grajščak Tahy in vprašal potém posebno prijazno svojega oskrbnika :

„Črnič, kako sodi on, ki tudi nekaj ume in je osivel v svojej službi pri meni in mojih dedih, ali ni resnica, kar sem naznanil tú?“

„Težka je sodba, vaša milost, brez pravih dokazov. Zaraditega prosim, da me oprostite za sedaj odločne pritrditve, — ali pa mojo sivo glavo pomilosti od daljnega pretežkega náloga v tej zadevi.“

Čutilo se je, da je bil oskrbnik modro premislil in s posebnim namenom stavil zadnje svoje besede. Jasno je bilo tudi, da jih ne narekuje telesna slabost ali naravski stud do izdajalstva sploh, temveč le izborna premišljenost, ki ume po svojej ponižnosti postaviti lastno osebo v toliko lepšo svetlobo nasproti temu, ki je potrebuje. V resnici niso njegove dvomne besede ostale brez posebnega utisa na grajščaka.

„Sramuje se naj stari Črnič takove govorice! Ona pristuje bojaznemu mladiču, a ne možu njegove vrste, ki uživa naše najvišje zaupanje, ki je prepričan o našej posebnej milosti in ki vé dobro, kako moremo mi plačevati pravo zaslugo za nas in domovino sploh!“

Skriven posmeh oblije pri teh besedah sicer blede oskrbnikov obraz ter oživi mirne, a nelepe, malo zaupljive oči.

„Kdo nam naj svetuje in pomaga v tem kritičnem stališči? Najbolje je, da ostane tajno in se skriva je potepta kakor iskra, ki se zanese v slamo, iz ktere se pa lahko zatrosi neizmeren požar. Le on, naš zvesti prijatelj, ume brez pojasnila, kaj hočemo, kaj ne, kaj nam koristi, kaj škoduje!“

Še večja zadovoljnost se je brala pri zadnjem stavku na oskrbnikovem obrazu, a nemirno so mu utripale oči, kakor da bi bojeval hud skriven boj v prsih. Vendar odgovoril je mirno in premišljeno:

„Vaša milost, nehvaležno je tako delo. Slabo plačilo obeta navadno. Ne rečem sicer, da bi ne mogel izvršiti jaz v tej zadevi ničesar, ali kaj more pričakovati še vaš sluga v življenji?“

Ubral je pravo struno Črnič s tem stavkom. Dobro je opazil grajščak njegove visokoletne zahteve. Preveč mu je bil znan častilakomni značaj oskrbnikov, da bi ne bil vedel porabiti te priložnosti v svojo korist.

„Zapomni si naj Črnič, da je velika zasluga tudi velikega priznanja vredna, in mi plačujemo po vrednosti! Kdo bi mogel ugovarjati nam, ko bi se vzbudil oskrbnik Črnič neko jutro kot slaven beg, gospod treh vasij, če hočemo mi tako in bi bil on vreden take časti! O poslednjem ne dvomimo, da bi ne bilo nemogoče.“

Kakor živo srebro oživel je oskrbnik pri teh besedah. Potne kaplje, redke kaplje nepopisljive sreče, nenadne in nepričakovane, lezle so mu po razgorelem lici. Verjel ni skoro samemu sebi, da mu rodi njegova premišljenost že spomladi, predno zori sad njegovega truda, zlato plačilo. V istem trenutku, ko je čutil, da je vzbudil grajščakovo pozornost na svojo osebo in svojo zmožnost, pa je izpremenil prejšnji ponižni, hlapčevski glas, rekóč:

„Veseli me in srečen sem, vaša milost, da sem bil baš jaz prvi, ki je opozoril na to skrivno strupeno zalego, ktereje je neki dosedanja svoboda prezlata, ktereje se mora kolikor preje toliko boljše zategniti nekoliko tesneje dosedanja vez in pokazati, kdo je gospod, kdo njegov hlapec, kdo ukazuje, kdo naj uboga.“

S ponosom je govoril oskrbnik poslednje besede in priklonivši se globoko grajščaku, pristavi polglasno:

„Zgoditi se mora nekaj in sicer brzo v svarilen zgled vsem ostalim kmetom. Tako sodim jaz, in baš sedaj je ugoden trenotek za takov posel.“

„Kaj misli Črnič? Vsaj javne sile ne, hrupa ne? To bi bilo olje v ogenj, pravim jaz. Škodovalo bi več kot koristilo.“

„Poslednjega ni potreba vaše milosti. Uzrokov najdem in navedem brez truda obilo jaz, ki pooblaščujejo vašo milost pred vsem svetom, da ima pravico do tega, česar potrebujemo,“ pristavi hudobno smehljaje se Črnič in potegne v polkrogu kake tri pote z desnico proti sebi po mizi, kakor da bi hotel reči: „Vzamimo vse, konfiskujmo, kar se dá! To je najbolj občutna kazen za sedaj. Vsled tega se najdejo potem sami po sebi daljni uzroki za ostrejšše postopanje.“

„Torej z beraštvom hoče krotiti on beraštvo?“ vpraša zamišljeno pri teh besedah grajščak.

„Beraška palica tepe najhujše, vaša milost. Strup s strupom, kol s kolom izbijati, to je moje staro načelo, ki me ni goljufalo nikdar.“

„In pri ktereje glavi naj pričnemo, Črnič? Gubec je veljaven in upliven ter ima mnogo prijateljev, Pasanec se je odkupil z gotovino naše tlaki in desetini, Guzetič je premlad in po naši misli do sedaj ne-nevaren človek, povrh pri ljudstvu jako priljubljen kot veseljak sploh.“

„Zakaj po mravljah stopati, vaša milost, a mravljišče, kamor spravljajo svoje zaklade in kjer se pripravljajo za zvonanji boj, pa varovati?! Ko je razbito in uničeno mravljišče, razkropé se i njegovi prebivalci na vse svetovne strani. Dolgo časa potrebujejo, da se združijo zopet v novejši trdnjavi,“ pravi z nekako zaničljivim glasom Črnič in desnico na čelo položi, kakor da bi hotel pokazati:

„Tú notri mora biti vse v redu. Nekaj politike povrh, in najvišji sklepi so igrača istemu, ki ima na razpolaganje nekaj surove sile.“

„In kje je isto mravljišče, Črnič, o katerem govori kakor o najbolj sitnem taboru na meji?“

Zopet se je globoko poklonil oskrbnik svojemu mogočnemu vitezu in pristavil smehljaje se:

„Čemu sem že tri noči zapored na prežo hodil in svojemu trudnemu životu spanje kratil, ko bi ne bil vedel, kje mravlje svoj šotor zidajo in se proti nam vsem varovati poskušajo?“

„Ilija Gregorič je torej naš največji sovražnik!“ vzklikne iznenaden grajščak, kakor da bi se bil prestrašil poslednjega imena.

„Če ne največji sovražnik, pa vsaj najbolj nezadovoljen in tudi najbolj intelligenten kmet vaše milosti je Ilija. On zastruplja vse ostale na desno in levo, pridiguje jim svoje revolucijske ideje o enakosti vseh stanov, o prevelikih davkih, o krivici sploh, ki jo trpé vsi kmetje brez izjeme, — in sicer zató, ker so bedaki.“

„Žal mi je, da sem ga vzel na svoje posestvo. Svobodomiseln je bil že pod grofom Frangipanom, a mislil sem, da ga je izučila žalostna izkušnja,“ pristavi nevoljen grajščak, a hitro dalje vpraša:

„Kaj hoče Črnič, da storim z Ilijo? Kako naj ga kaznujem?“

„Gospodu, ki ima vse sile v rokah, je težko kazen nasvetovati. Najbolje je po mojej misli, da se prične s tako kaznijo, ki pristrže za vselej ptičku peruti.“

„In takova kazen bi bila, Črnič? Svetuje naj on eden pot!“

„V denarji je moč, v bedi toga, vaša milost. In Ilija je petičen. Poprodal je vse prejšnje posestvo na Kranjskem in obložen s cekini prišel je črez mejo. Njegova nezvestoba do vas vzela mu je po postavi vse premoženje.“

„In kje so dokazi o njegovej nezvestobi, Črnič?“

„Zá-nje naj pusti meni skrbeti, vaša milost. Gorkega vam pripeljem iz izdajalskega gnezda kakor kukavico, ki vsiljuje poštemu zarodu svojo kpkavičnost. — Samo nekaj! Milost vaša omenila je sama, da sem osivel v zvestej službi. Samo nekaj malega, nekoliko lepše glaseče ime želel bi si na starost za svoj trud!“

„Beg Črnič! V resnici lepo donéč naslov posebno onemu, ki si ga je prislužil sam,“ pristavi resno grajščak in v znamenje svoje velike naklonjenosti podá tovarišu desnico. Umel je dobro oskrbnik, koliko veljave ima taka prijaznost in da Tahy ne prelamlja dane besede. Zadovoljnosti mu je torej igralo lice, in kakor iz hvaležnosti pristavi povrh:

„Žal mi je le za isto njegovo punico Jelo, vaša milost. Vzrastlo je dekletce tako lepo kakor na cesarskem dvoru. In vendar sužnja kri je, tlačansko seme.“

Vzdramil se je grajščak pri zadnjih besedah kakor iz prijetnih sanj in dejal:

„Dober okus ima Črnič. Spominjam se dobro istega dekletca in veliko stavo sem izgubil zaradi njega minolo leto. Trdil sem namreč, da je le prijaznega lica potreba, in ona gre za plemenitašem, kamor mu je drago. A varal sem se. Ponudil sem jej bil kraljevo darilo, a vrnola mi je je ponosno, dà celó razžaljivo.“

„In vendar bode zastonj hodilo kakor pišče za vašo milostjo sedaj, če prepustite daljno skrb Črniču,“ pristavi namežikujóč in smeje se oskrbnik.

„Videti hočem, koliko zaupanja se mu sme skazovati, Črnič. Z ovadbo kačje zalege, ki hoče majati nad mojo in mojih dedov slavno močjo, zameni on lahko svoje ime z lepo donečim naslovom in premoženjem, če hoče. Ako mi dokaže, da še ima tudi kaj upliva pri lepih tlačankah, pa je prepričan in zagotovljen posebne milosti moje!“

S temi besedami se poslovi potém grajščak. V znamenje posebnega zaupanja pa še podá eden pot roko svojemu mnogo obetajočemu oskrbniku.

Četrto poglavje.

Dem früheren Unterthan des
Grafen Frangipan Ilija Grego-
rić nahm Tahi sein Hab u. Gut
weg, 200 Ducaten an Werth.

Dimitz.

Lepo je vzhajalo teden dni pozneje solnce nad hrvatskim pogorjem, in prijeten jesenski dan je vabil ondotne kmete na veselo trgatév. Dobra vinska letina je bila. Vendar to edino kmetsko upanje ni razprostiralo letos foliko veselja, kot je bila sicer navada. Vsako leto se je slovesno praznoval začetek trgatve. Kresi so se zažigali po goricah, petje je odmevalo v doline, in ondi na trati poleg vinskih hramov vriskala in vrtila se je mladina v veselem plesu.

Tiho kakor pred bližajóčo se nevihto bilo je letos ondi. In vendar je bil napovedan pred tremi dnevi začetek trgatve. Baš danes bi se bila morala pričeti povsod v brdovski okolici. * Le posamezni trgovci, večinom ženske in starci hiteli so letos v gorice. Marsikteri gospodar in mladeneč, ki je bil sicer duša trgatvi, pogrešal se je tu pa tam. In trgovci, ki so se srečavali med goricami, govorili so malo, skoro skrivaje med seboj. Namežikavali so si, sklepali roke in kazali ali pogledovali ondi na višino, kjer je gledalo izmed sadnega drevja belo poslopje Ilije Gregoriča v dolino.

Niso se ozirali trgovci brez uzroka na ono stran. Tako prijazno poslopje prej, bilo je danes zapuščeno. Duri so bile odprte, okna razbita, živinski hlevi prazni, vse shrambe razdejane. Pričalo je vse, da je divjala tú v kratkem zlobna roka in uničila srečo prebivalcev. Le na severnej strani poslopja pri mizi pod staro lipo sedela je deklica in zakrivala obraz v dlani. Zapored je zastonj poskušal hišni varuh, sivodlaki Volk z lajanjem predramiti svojo mlado gospodinjjo. Počasi se je jela približevati tudi plašna kuretina svojei dobrotnici ter se ozirala vá-njo, kakor da bi hotela reči:

„Kaj žaluješ v najlepšem času vesele trgatve?“

A sedaj se približa visokorasten mladenec od južne strani Ilijevemu poslopju. Zagledavši nepričakovano izpremembro okoli in okoli, postal je. Kakor da bi ne mogel razumeti tega, udari z obema rokama na čelo, a potem stopi bled in tresoč se po vsem životu v vežo. Ker pa ni našel nikjer živega človeka, odide na dvorišče, in rudečica mu udari v lice, ko zagleda pod lipo deklico.

„Jela!“ pravi potem z milim glasom, približavši se jej tiho in položivši dlan na njeno ramo.

Zganola se je boječe deklica in povzdignola obraz. Videlo se jej ni prav, ali je po iznenadjenji zarudelo njeno lice, ali je bilo rudeče že prej od solz, ki so jej iskriale v lepih črnih očeh. Mi mislimo, da je bilo krivo poslednjemu oboje. Odgovorila ni deklica Jela, Gregoričeva hči, pozdravu, temveč obraz si je zakrila v dlani, in izmed prstov so jej kapale solze na tla.

„Jela,“ vzklikne v tej priči mladenec z glasom, ki je razodeval, kako hudo mu dene dekličin jok, in poskuša odstraniti roki raz njenega obraza. A ko se mu posreči poslednje in se njegov pomilovalni pogled sreča z dekličinim, pa govori:

„Utolazi se, Jela, in ne jokaj! Pomisli, da pride gotovo dan osvete, ko se pozabijo dosedanje naše krivice.“ In nató vpraša:

„Kje so pa oče, Jela? Verjeti ne morem, kar sem zvedel med potom.“

Le nepopisljivo otožni dekličin pogled odgovori temu vprašanju.

„Res je torej, res!“ ponavlja polglasno prišlec. Strese se po vsem životu in krčevito se mu stisnejo pesti. Tihota postane nekaj časa, a potem nadaljuje naš znanec Miho Guzetič:

„Jela, povej mi, kako je bilo! Iz kakovega uzroka je pomnožil krvolečnež število svojih vnebókričecih grozodejstev s poslednjim činom?“

„Miho, svarila sem tebe toliko potov ter očeta na kolenih prosila, varujta se in da ni zaupati vsakemu. Verovala nista. Moje črnogledstvo se je izpolnilo. Bojim se, da je to le začetek našega trpljenja, da mu sledi občno gorjé.“

Z jokajočim glasom je govorilo dekle te besede. Uprla je svoj pogled tako ljubeznivo v svojega tovariša, kakor da bi hotela reči: Usmili se me ti, ako se me ne usmili nikdo več na svetu.

Molčal je nekaj časa Guzetič, najmlajši ud izmed baš pred nekimi dnevi sklenenega triumvirata, potem pa vpraša:

„To se je zgodilo torej v minolej noči, in nihče ni pomagal, nihče ni zabranil strašnega zločina?“

„Dà, branili bi se bili oče do zadnjega trenutka,“ pristavi s tresočim glasom deklica in nadaljuje: „Zaprlí so duri, ko so videli zvnaj njegove hlapce in biriče. A ko so čuli potem njegov glas, hiteli so vèn

in vprašali, kaj želi v poznej uri. Povedal jim je, da jim je izročena kazen. Plaćati morajo petdeset cekinov, ker pogostujejo v noči brez dovoljenja tujce in zloglasne postopače. Petdeset cekinov pa so na dolgu še na davkih za minolo leto. Povrh so zamudili nekaj dni zapovedane tlake. — Ko so ugovarjali oče potém, da je laž prvo in krivica drugo, ker je povišal on brez pravice tlako in davke, zdijval je prislec grajščak Tahy. Poklical je svoje hlapce ter jim ukazal zarubiti vse, kar ima kaj vrednosti. In planoli so krvoločneži v hišo. Razbili zaklenene duri in shrambe ter pobrali vse dragocenosti. Niti obleke nama niso pustili. A ni jim bilo dovolj tega. Hiteli so potém v žitnico in odprle kašte.

Molcé so gledali do sedaj oče to početje; kajti prosila sem jih jaz s povzdignenima rokama, naj se ne prenaglijo, saj je to le zmota, naj se varujejo nesreče. Ubogali so kakor dete. Stoprav, ko prodró lopovi v hlev in izpusté živino na prosto ter jo skušajo odgnati, akoravno je bila krivično napovedana kazen že dva pota plačana, zavre očetu kri. Sekiro, ki je ležala ob steni, zgrabijo ter jamejo s toporiščem plačevati biričem in hlapcem, koder in kamor dosežejo.

Silovit boj se vname. Tako razjarjenega nisem še videla očeta nikdar. Razpodili bi bili brez dyoma birištvo, ko bi jih ne bili napósled zgrabili hlapci od zadaj in podrli na tla. Kaj se je zgodilo dalje, znano je vsej okolici. Divjanje se je pričelo, strašno maščevanje. Razrušili so biriči pol poslopja, izruvali mlado drevje in odnesli vse, kar jim je bilo moči premakniti.⁴

Utihnola je deklica pri teh besedah in zakrila si obraz. Molčala sta zopet dolgo oba, a potém še eden pot vpraša ginen Guzetič:

„Jela, oče so v ječi in ti si ostala sama s slepim starim očetom?“

Odgovorila ni deklica. Ihté je omahnola na mizo in obležala ondi kakor v nezavesti.

Hud boj se je moral boriti sedaj v tovariševih prsih. Slonel je nekaj časa kakor zamaknen in nepremakljivo je zrl na tla. Kakor da bi se bil zopet vzdramil iz strašnih sanj, pa se strese potém. Upri je v nebo oči, in njegove ustnice so se jele gibati. Na pol razumljive besede, ki so se čule sem ter tja, pričale so, da ne moli pobožne molitve za božje usmiljenje v tej nepričakovanej sili, temveč da kliče, zahteva pomoči in maščevanja iz neba za nepopisljivo krivico — v trenutku, ko dvigne ves narod orožje.

Gorjé potém! Na veke tlačén narod ne jemlje in ne daje milosti. — On je kakor plaz, ki potrebuje le majhen potres, da se utrga ter gromi bobnué in množéč se v dolino, razširjujóc grozo na desno in levo.

„Jela!“ vzklikne nató kakor prenovljen in prerujen Guzetič in objame v solzah topéčo se deklico.

„Premilo moje dete,“ nadaljuje navdušen in gladi otožno deklečino lice. „Koliko dnij in nočij sem že premišljeval, kako bi te mogel pripričati o svojej davnej skrivnej ljubezni, a posrečilo se mi ni to do sedaj. Hvaliti skoro moram žalostno osodo našega naroda, ki mi ponuja obilo priložnost, posvetiti vse svoje moči — domovini in — tebi!“

Prenehal je Guzetič pri teh besedah, kakor da bi se bil prestrašil sam poslednjega stavka, kakor da bi bil izgovoril preveč mladej svojeje tovaršici. Vendar Jelina desnica, katero je držal v svojih rokah, se je tresla in mu dajala pogum. In v njenem pogledu, s katerim se je srečalo njegovo oko, čital je, jasno čital, da biva v tem nedolžnem telesu duša, preblaga duša, ki mu ne more biti sovražna. Naravno je tedaj, da se mu je razvezal napósled jezik. Kar si ni upal in ni hotel izgovoriti toliko potov v dnevih sreče, k temu ga je prisililo nenadno gorjé. Saj je naravno, da nesreča združuje več potov človeška sreča kakor sreča, ki navadno razdvoji, kar je zvezala nemila enaka osoda.

Pripovedoval je potem mladi mož svojeje tovaršici, kako neizmerno jo ljubi že dolgo časa, in le ona, samo ona in nesrečni hrvatski in slovenski narod dajeta mu moči, s kterimi hoče pokazati vsemu svetu, kaj ljubezen v nesreči premore. Dolgo sta še govorila Jela in Guzetič na dvorišči pod lipo in si zatrjevala, kako dolgo se že skrivaje ljubita in kako goreče.

„Ali ni greh in slabo znamenje, dragi Miho, da ste se odkrili baš danes najini senci v pričo vneboškričeče krivice proti očetu in vsej domovini?“ vpraša zamišljeno dekleca in pristavi napósled:

„Bojim se, da izda in uniči najino skrivno srečo tudi zlobna roka človeška, — in o tem trenutku ostanejo nama menda le žali spomini, kakor te razvaline našega domovja, kjer je bivala prej ljubezen, nič kot ljubezen za nesrečno domovino.“

„Veselim se, Jela, baš v tem trenutku tvoje ljubezni, ki mi bode svetla zvezda v temnih dnovih, ki nas čakajo v bodoče. Ko prisije neko jutro zlata zora, izpremeni se zvezda juternica v solnce, ki greje, oživlja in tolaži. S tem solncem, s tebój, Jela, stojim krepko tudi jaz. Ko bi mogli kdaj zakriti to solnce za vselej oblaki, zatemnili bi zadnji pot mojega življenja.“

Z nepopisljivo milobo je govoril mladi mož te besede. In ko je odhajal potem v dolino, zrló je deklečino oko še dolgo za njim.

Dozdeval se jej je kakor vzvišena podoba, kakor meteor, ki se zasveti in — izgine. Zaraditega bilo je oko, ki je zrló za to srečo, rosno; balo se je, da so to le sanje — samo prazne sanje! (Dalje pride.)

Sam spomlad si novo daj!

Videl sem svetlobnej nōči
Spomlad nōvo vrh grobōv,
Videl sred tihōte splōšne
Stō in stō cvetōv!

Ni bila to spōmlad nova
Ni to bil spomlādni cvet —
Zima le je bila stroga
Cvet pa bil je — led!

Zgōraj klili so brez glasa,
Spōdaj pa je bila smrt;
Spōdaj v srcih davno, davno
Cvet je bil zatrt! . . .

In ēe led samō bil cvet je
In ēe grōbje le srcā,
Nič ne dē! Grobōv in leda
Svet naš ne poznā! . . .

Smrt nosēc v končānem srci
Sam spomlad si novo daj
Ali pa brez glasa trpi
Zdaj in — vekomāj! . . .

A. Funtek.

Žrtva ljubosumnosti.

Novela. Spisal dr. Stojan.

III.

Ko zagleda Vida Vekoslava v pravej telesnej velikosti pred sebj, prestraši se, in groza obleti njen život. Le toliko si je še v svesti, da takoj za sebj večna vrata zaklene, češ da se ponočne divje zverine iznebi. Vekoslav pa jame, stopivši v sobo, skrivnostno pripovedovati:

„Glej, Vida, danes sem bil v trgu. Tam sem se z nekterimi znanci sešel ter se zamudil dolgo, predolgo. Igrali smo; a ker sem precej veliko izgubil, nisem mogel nehati. Vedno sem mislil, da dobim svoj imetek nazaj, a zastonj. Pozno je že bilo v noči, ko se razidemo. Jaz sem se domú hotel peljati, ali nisem imel svojega voza sebj; krčmarjevih konj pa tudi ni bilo domá, ker so se bili gospodinja in otroci že odpeljali k polnočnicam. Moral sem se torej napotiti peš proti domu. Meni je sicer vse eno, peš ali jež, ali nocój me je splačalo. Ko pridem namreč do Svinšekovih gozdov, skozi ktere cesta drži, zapazim ob šumi nekaj črnega v snegu kučati. Bilo je kakor tele veliko. Jaz pospešim korake, a na enkrat se zažene ta zlodej za menój. Jaz v dir in tek, pošast pa za petami. In bila bi me skoro pobrala, kar se spomnim, da moram kre-

noti s ceste na stran. Nató priletim do potoka. Ta je k sreči zmrznen, in hajdi prek njega. Ali pod menój poka led, leva noga se mi udere, a vendar sem se še siloma srečno izkobacal iz vode. Zver pa sevéda za menój, ali potok jo je zadržaval. Prek skočiti ni mogla, ker je preširok, led je pa tudi menda dobro držal ni. Jaz že mislim, da sem jej ušel, ali za nekaj minut mi je ta strah zopet za petami.

A kako jej zdaj uiti? — Počakati jo ter va-njo ustreliti s tem le samokresom, to bi bilo prenevarno, ako bi je ne zadel. In v temi bi se mi bilo lahko kaj takega pripetilo! Edina moja rešitev je bila torej le, da jej v naglici uidem na kakšen hlev ali v hišo. Tvoj dom pa mi je bil v nesreči najbližji, in sémkaj skušal sem se rešiti. In hvala ti, Vida, da si mi tako hitro odprla duri, kajti sicer bi že bilo po meni!“

Izgovorivši pa pogleda bledega lica in potnega čela skozi okno v temino, da bi videl nočno pošast. Ali nje ni bilo sevéda nikjer opaziti, in tudi Vida ni mogla videti ničesa. Le burja je tulila in delala noč — grozno in pošastno!

„Morda je bil kak pes, ki te je sledil po noči, a tebi se je dozdevalo, da je volk ali celó medved,“ opomni Vida z zamolklim glasom. Jedva more govoriti, tako je trepetala na célem životu. A ne da bi bila nezgoda Vekoslavova prestrašila ženo, temveč ona se je tresla same bojazni, pomislivši, kaj bi bilo sedaj, ko bi prišel Branko ter našel mladega grajščaka tú o polnoči.

Vekoslav opazi Vidin strah in nemir ter reče:

„To je bil najmanj gotovo volk ali medved, verjami mi. Nikdar v svojem življenji me še ni bilo tako strah kakor nocój. Še celó ti sama trepečeč pred to pošastjo, a še videla je nisi. Ne boj se, da bi zverina še vrata strla ter prišla v hišo. Če gre kdo z menój, hočem takoj pogledati, kje je. Trije ali siloma tudi dva bi jo že lahko zgrabila in ubila. . . . Ali je Branko domá?“

„Ni ga domá, in tudi posli so šli vsi z materjo vred k polnočnicam,“ odgovori zmočeno Vida na grajščakovo vprašanje. „Zatorej te prosim, Vekoslav, zapusti mojo hišo in hodi domú; ali če tega ne, pa vsaj tja na skedenj ali v hlev,“ dokler se ne stori dan. Kaj bi si mislil in rekel Branko in ljudje, ko bi naju našli sama obtorej v hiši?“

„Kaj si more misliti in reči Branko? Ali naj zapustim v temnej noči svoje nekdanje mladostne prijateljice ter se podam v vidno nesrečo! . . . Nocój ne morem domú, predno ne pridejo Branko in posli iz cerkve ter me spremijo v grad. Ali bi ti bilo tako ljubo, da me raztrga divja zver? Ali si že celó pozabila na svojega nekdanjega Vekoslava? Poglej mi, Vida, zopet enkrat v obraz in v oči, a milo in srčno. Tudi se malo nasmehni in bodi prijazna kakor nekđaj z menój!“

Govoréé pa prime Vekoslav Vido za roki ter jej pogleda pomenljivo in iskreno v oči. A ona se mu iztrga iz rok ter stopi k otroku, da bi videla, ali še mirno spi. Grajščak pa si vé v vsakej nepriliki pomagati ter pristavi:

„Vida, pokaži mi vendar enkrat svojega otročka. Rad bi videl, ali je tudi Grozdanka tako lepa kakor njena mati.“

Pri teh besedah pristopi i on k zibelki ter ogleduje otroka, šepetaje: „O da bi bil jaz sedaj tako srečen ter imel lepo dete in krasno družico v svojej grajščini domá! Dal bi vse posestvo za tak dar in srečo. Domišljeval sem ni nekdaj, da bodem i jaz srečen v svojej ljubezni, a zastonj. Vse me je varalo, in sedaj me še oni od svoje strehe tirajo, ktere sem nekdaj tako iskreno . . .“

„Ne govori o tem, Vekoslav!“ preseka mu resno Vida besedo. „Meniva se o čem drugem.“

„Dà boljše je, da napeljeva svojo govorico na druge, bolj vsakdanje stvari. S tem se vsaj meni velike in nove bolečine tú-le v prsih prihranijo!“

Izgovorivši pa stopi od zibelke, potegne iz vrhnje suknje, ki jo je bil odložil na klop, steklenico rudečega vina ter prisede za mizo.

„Glej, Vida, to le sem si vzel sebój iz trga. Žlahtnega vinca sem dobil véraj z Laškega in si ga postavil v klet pri svojem prijatelji. Cesta je zdaj preslaba, da bi ga spravljaj na dom. Zatorej sem si ga vzel steklenico sebój za jutre, ko imamo velik praznik. Ali sedaj ga nočem dalje nositi. Hoja in beg sta me hudo spotila in žeja me.“

Nató odmaši steklenico ter nalije dva kozarca, rekóé:

„Na Vida, zdaj pa sedi tú-le sèm za mizo in poskusi laško vince. To ti je kapljica, da je ne dobiš v našem cesarstvu take. In potém se zmeniva kaj pametnega. Jaz ti hočem povedati, kako sem živel daleč tam na Laškem, a ti mi razjasnuj in opisuj srečo zakonskega življenja. Tako nama bode čas hitro pretekel, dokler ne pride Branko domú.“

Vida prisede nič hudega slutéé h grajščaku in poskusi vince. Bilo je izvrstno. Takega še ni ona nikdar pila, a tedaj pa tudi ne poznala njegove skrivnostne moči. Na njiju obojih zdravje in na srečno nočójsnjo rešitev Vekoslavovo — izpraznita obádvá polni kupici. Predno pa preteče par minut, čuti že Vida v sebi neko blaženo slast, nezapopadno veselje in radost. Nova moč prešine njene živce, vinski duhovi jej prevzamejo čute ter se polasté glave in srca.

To čudno vino je razvezalo Vidi jezik in mahoma pregnalo vse hude slutnje iz njene duše. Radostno se pomenkuje sedaj s svojim prijateljem, grajščinskim posestnikom. Navdušeno govori o mladostnih svojih letih, kako sta prijetno in ljubko igrala med sebój, kako se rada imela, dà véasih se še celó v svojem nedolžnem veselji kakor brat in sestra —

objela in poljubila. A to je bilo sevéda, pristavila je vselej Vida svojim besedam, le v otročjih letih, ko še človek ne vé razločevati, kaj je mož, kaj žena!

Čim dalje, tem bolj pa so kazali vinski duhovi svojo moč v slabotnem ženskem telesu. Vida se je utopila v nekdanji zlati svoj čas, ko so jo najlepšo krasotico vsi častili, vsi se jej prilizovali in dobrikali. Pozabila je, sedéca kakor nekdanj zraven Vekoslava, da je sedaj žena in mati, da jo vežejo druge, in to svete dolžnosti na moža in otroka.

Tako se čuti Vida omamljena zopet srečno, ko jej jame Vekoslav znova obljubovati svojo ljubezen in prisegati jej neskončno udanost. Še enkrat napijeta nekdanjemu svojemu prijateljstvu ter izpraznita čaši, napolnjeni vinskega strupa. Tedaj pa Vida kar v lice zažari, in vinski duh prevzame njeno dušo. Žena se čuti kakor dekle, kateremu se klanja bogati grajščak obljubujóč mu véčno zvestobo.

In to zaželeno, zlodjevo priložnost porabi Vekoslav, prime Vido okoli pasú ter jo nagne toliko k sebi, da se je zdaj pa zdaj dótikal njenega žarečega lica. — — —

Zvunaj pa je tulila burja okoli hišnih oglov, in strašna tema je zakrivala nebeški obok. V sivo meglo je bila zavita zemlja in nebó. In v tej strašnej noči divjá kakor blazen in obupen črez strin in grm mož mršavih las in prepadlega lica. S ceste krene proti Cvetkovej hiši ter leti na vso sapo, kakor da bi ga gonile strašne nočne pošasti.

Branko ni bil nocój pri celej božjej službi. Prišedšemu v erkev, jelo se mu je dozdevati, kakor da bi bil gredé k polnočnicam videl ob cesti pri Pontonijevej grajščini nekoga stati. In rés on se ni motil. Bil je Vekoslav, ki je v črn plašč zagrnen opazoval skrivši, ali ne gredó Cvetkovi z Brankom vred v erkev k polnočnicam. In ta nočna prikazen ni izginola Branku iz mislij in glave. Strašna slutnja in sum se poloti znova njegove duše. On misli, da je bila óna podoba slična — Vekoslavu. Branko se ne more premagovati. Še predno se dokonča polovica službe božje, splazi se na tihem iz erkve, in potém hajdi skokoma proti domu.

„Ona sama, Vida sama ga je povabila k sebi nocój,“ govori Branko sam sebój dirjajóč na vso sapo proti svojemu domu. „Zakaj mi je pa prigovarjala, naj grem z materjo k polnočnicam? To je le storila, da bi neopazovana uživala z njim svoje veselje! — Ni jej bil torej zastonj poslal oni lepi dar iz tuje dežele v spomin in plačilo. In ona mi je navlašč zakrivala njegovo ime, vrezano v zibelko, da me tem lažje prevari in ogoljufa!“

Ta strašna misel mu še bolj pospeši korake. Napósled napne vse svoje moči, da bi ne izgrešil zločincea. Prek polja krene po globokem snegu. Ali ta ga ni zadržaval. Kakor skoči lahnih korakov štirinogata

živalica preko majhnih potokov in cestnih rovov, tako je nosila notranja slutnja in bol nesrečnega Branka. On ni čutil, da se mu noge udirajo v snegu, on ni slišal tuliti burje v nočnej temini, le v svojih prsih je občutil, kako mu polje srce, kako razgraja v njegovej duši strast in pohlep po maščevanju. In kakor da bi imel sovražnika pred seboj, vzame veliki svoj žepni nož v desnico ter poskuša, kako ga bode vihtée zločincu zagnal globoko v prsi.

„Ali tega ne! Svojega noža ne oskrunim s krvjo takega zlobneža. Temveč on naj pogine, zadet iz žrela lastnega svojega samokresa. Nisem mu ga bil zastonj vzel in ga tako dolgo shranjeval, misli si Branko. Imam ga še skritega tam v shrambi nad hlevom, in to baš za njega prokleteca.“

V malih trenotkih že prisopiha ves poten na čelu in životu blizu svoje hiše. Od daleč vidi okna mrklo razsvetljena. Tiho se priplazi do ogla. Ne upa si dihati, da bi se ne izdal. Potém pa spleže kakor nočni tat potuhnen od ogla do okna in ondi se spne po konci, da bi videl v sobo. A zastonj, zastor je zakrival njegov pogled. Ali čul pa je vendar nerazumljivo šepetanje.

„On je v sobi, on je pod mojo streho,“ misli si Branko. „Smrt je njegovo plačilo!“

In kakor podlasica skoči na enkrat tja, kjer je bila Grozdanka nocój ubila šipo na oknu. Tú odgrne zastor, in glej strašno prikazen: Vekoslav je sedel pri mizi zraven njegove Vide, držée jo okoli pasú.

Ta pogled pa omami možu dušo in pamet. Kakor brezvesten zdirja v shrambo nad hlev in tú zgrabi hlastno nabiti samokres. Hipoma mu prevzame srce morilna radost, in on pritisne veselo smrtonosno orožje na svoje prsi. Kakor da bi se mu že hotel poprej zahvaliti, zató da mu maščeje in ugonobi zločincea, tako krčevito in trdno drži ljuti mož morilno orodje na prsih. In trenotkoma je že Branko zopet pri oknu. Divje pogleda v sobo, in glej, ravno sedaj potegue grajščak Vido ná-se ter jo hoče — poljubiti, a Branko nameri ná-nj, in — sproži. Pok udari strašno od stene v steno, v istem hipu pa se zvrneta obádvá, Vida in Vekoslav, raz stola na tla, otrok jame kričati, strel pa se razlega daleč tja po nočnej temini, da odmeva zamolklo bobnéč log in gaj.

Zopet zatuli huda burja okoli oglov Cvetkove hiše, ali Branko je ni občutil. Divje se zagrohota v érnej temi, škodoželjen in zadovoljen sam seboj, rekóč:

„Zdaj imaš svoje plačilo, nesrečnež!“

Izgovorivši pa krene proti hlevu šepetajóč samemu sebi: „Dolgo sem ga zalezoval, ali enkrat sem ga vendar zasačil prokleteca. . . . A

zadel sem ga dobro, izvrstno. Ha ha ha!! Kar zvrnel se je. . . . Težko, da bi ga kakor nekdanj zopet otela smrti — njegova . . . Vida!“

Tako je govoril sam seboj nesrečni mož v svojej blodnji, a potém je kakor brezumen taval naprej proti temnemu gozdu. — — —

Bilo je ravno ob dveh po polnoči, ko dojde Cvetkova mati Jera od polnočnic domú. Vse je bilo tiho kakor v grobu, ko se približa hiši. Okna so bila le mrklo razsvetljena in vrata trdo zaklenena. Nekaj časa trka mati na duri, ali nikdo se ne oglasi. Nató pa stopi k oknu in zakliče:

„Branko, ali še nisi domá? Odpri, Branko, odpri!“

Čakajoč pa, da jej pride kdo odpirat, govori sama seboj: „Zakaj me le ni počakal, da bi bila skupaj iz cerkve hodila? Kam se mu je le tako mudilo nocój?“

Ali nikdo ne pride odpirat, in tedaj premišljuje Jera, kako lepo je bilo nocój pri polnočnicah. Zadnjikrat je ona bila na sveti večer v cerkvi tisto leto, ko so pokopali njenega moža. Bog mu daj sveti raj in duši izveličanje! Tudi takrat so lépo in mило peli zvonovi kakor nocój, tudi takrat je bilo vse tako sveto in veličastno kakor ta večer. Ali nekaj se je zdelo starej mamei vendar le čudno. Ko je bila zadnjič pri polnočnicah, videla je — tako si je vsaj ona sedaj domišljevala, — gredé ob ednajstih mimo pokopališča, da so nesli mrtvaško rakev na grobje. In rés to je nekaj pomenilo; saj je isto leto umrl njen mož Cvetko! A nocój je tudi videla ravno tisto prikazen kakor tedaj. Kaj naj pomeni to?! . . .

Tako žalostni spomini so jej rojili po glavi, ko pričakuje v mrazu in temi, da se jej vrata odpró. Ali ko Jera dolgo nikogar ne pričaka, potrka prav silno na okno in sedaj pokliče Vido, menéč, da se bode vsaj ona vzbudila ter jej prišla odpirat.

Napósled se odтвори okno, in neznana roka jej podá ključ od hišnih vrat. V temoti ni sevéda mati Jera razločila tujčeve roke in nič hudega slutéč odklene duri ter stopi v sobo. A tú se jej odgrne strašen prizor: Na postelji leži Vida — mrtva in vsa okrvavljena, zraven nje kleči grajščak Vekoslav, na tleh pa je videti mlaka strte človeške krvi!

„Za božjo voljo, kaj pa je?“ vzklikne mati Jera vsa prestrašena in pade brez zavestna tja po postelji. Tú pa se oklene svoje snehe in jo drami in drami, menéč, da jo mora vzdramiti. Ali vse zastonj. Vida je bila mrtva, njen život mrzel kot led. Prebito je imela glavo pri sencih, tú je bila izletela iz njenega telesa — življenja moč.

Mati je klicala svojo Vido, dregala jo, ali ona se ne gane več. Poljubovala jo je tašča, ali sneha ne čuti sape njene goreče ljubezni. Vse je bilo mrzlo in ledeno. In to spoznavši, zgrudi se na prsi

mrtvej ženi, in tú joče in pretaka krvave solze, kakor da bi jej bilo srce počilo.

Zraven Vide pa še vedno kleči Vekoslav. Kakor smrt gledal je bled iz votlih očij na nesrečno žrtev moške ljubosumnosti. Vso težo svoje pregrehe občutil je sedaj grajščak v svojej duši. Spoznal je, da je prav za prav le on sam morilec tega lepega, mladega življenja. Najlepši ženski cvet leži pred njim poteptan in uničen. In kdo ga je zatrl, kdo pohodil? — On sam je storil to, moral si je Vekoslav odgovoriti, in tudi njegova vest mu je narekovala isti odgovor!

Dobro je vedel naš nesrečnež ali vsaj čutil v svojem srci, da je le Branko ustrelil ná-nj skozi okno. Kdo drug pa bi naj bil storil to?!

Ta njegova slutnja pa je postala celó resnična zá-nj in istinita, ko je prišla Brankova mati sama brez svojega sina domú. In kdo je kriv tega strašnega umora? — On sam, odgovarjala mu je neprestano vest v srci, če jo je tudi hotel celóma zadušiti. Ali pregreha je bila prevelika, on se je čutil pobitega, lastna vest ga je premagala, nje glas ga je bil potrl. Brežčutno, mirno in tiho kakor na mestu zasačen zločinec in ubijalec, klečal je on pred mrtvo Vido. Le zdaj pa zdaj je privzdignol oči ter némo pogledal v mrtvo ženo pred sebjó. A ta pogled ga pretrse do dna njegove duše, groza ga obide po celem životu. In tedaj potegne nevedé roko po čelu, vzdihne globoko ter se zopet utopi v svoje grozne misli, ki so mu objedale srce in obisti. In zdaj se mu zdi, kakor da bi ga preganjala ista nočna pošast, o kateri je prej toliko Vidi pripovedoval. Ali groza in strah! Sedanja pošast je hujša od prve, katero je bil v lažéh naslikal poštenej ženi. Sedanje njegove pošasti ne zadržujó niti sneg niti led niti potoki, to pošast nosi sam v lastnem svojem srci, ta pošast je — njegova lastna vest. Ta ga zdaj goni in žene, a on jej ne more ubežati več!

Črez dolgo časa se zavé mati Jera. Na lici se jej zrcali vsa bolečina njene duše. Nemo vstane od svoje Vide in poklekne tja pod razpele, ki je kinčalo v kotu božje jaslice. Goreče moli mati za dušo umrle svoje snehe in tudi za nesrečnega — Branka. Saj je nehoté slutila v svojem srci, da je ta zločin storil — njen sin Branko! Odmolivši gorečo molitev, pa vpraša nesrečna mati grajščaka:

„Moj Bog, kaj pa je vas prineslo sém? Ali ste vi nesrečno ženo usmrtili? Bog se vas usmili. Govorite!“

„Dà, Bog se nas usmili. Jaz sem kriv smrti vaše snehe. Sam nisem sicer položil morilne roke na to ženo niti jej zagnal smrtonosne krogle skozi glavo. Ali smrt, ki je bila namenjena meni, dohitela je njeno nedolžno bitje. Krogla, ki je imela prebiti mojo glavo, zadela je v njen život ter izgnala dušo iz njega.“

Vekoslav umolkne pri teh besedah in se ozre ves pobit in uničen na Brankovo mater. Dolgo časa molčita obádvá. Napósled nadaljuje grajščak :

„Mirno sva sedela Vida in jaz tú-le pri mizi, pogovarjajóca se med sebjó. A na enkrat počí strel pri oknu, Vida in jaz se pa zvrneva pri tej priči samega strahú raz stola na tla. Jaz se hitro zopet zavém, skočím na noge, nató hitim k vratom, da bi pogledal, kdo je zvonaj, ali ne morem odpreti. Potém poslušam pri oknu, a ne slišim ničesa. Obrnovši se po sobi, pa zagledam, da še leži Vida na tleh. Hitro stopim k njej, a ona je zamolklo stokala, in kri jej je lila pri sencih iz glave in ust. Nató jo vzdignem na svoje krilo, ali ona povesi glavo in — zatísne oči. Zdaj še le vidim, da je nevarnost velika. Strašna groza me tedaj prevzame, in jaz si ne vém pomagati. V temno noč jamem klicati na pomoč, a vse je bilo zastonj, žive duše ni od nikoder. Vse je tiho kakor v grobu, le ubogo dete kriči in stoka, kakor da bi vedelo, da se njegova nesrečna mati bori s smrtjo.

Vida se ni več zavedela. Le nekaj besed je mrmrala v zadnjih svojih vzdihljajih, a nató na veke mirno zaspala v mojih rokah!“ — —

Drugi dan na sveti božični praznik pa so milo peli zvonovi mrliču v slovo. Daleč tja po hribih in dolinah so se razlegali otožni glasovi in oznanjali žalostno novico svojim župljanom. To ni bil oni veselí dan božični, ko se raduje naš kmet in obhaja vesel visoki praznik Kristovega rojstva, temveč to je bil dan žalosti in tuge za célo župnijo. Saj je bila Cvetkova Vida povsod priljubljena. Po célej okolici in fari je slovela za lepo, pridno in pošteno ženo. Od vseh krajev so hodili to-rej ljudje mrliča kropit in so iskreno molili za ubogo dušo. A kdor je koli mrtvej ženi pogledal v lice, razjokal se je kakor dete, kajti pred sebjó je videl dobrohotno mu prijateljico — umorjeno!!

Potrtega in plahega srca je vsakteri zapuščal Cvetkovo hišo. Sedaj je imel zopet novo prepričanje, da je človeško življenje kakor rosna kaplja na veji. Nenadno pride vihar, strese drevo, veja se zmaje in rosna kaplja pade na tla in — prestane. Tako je naše življenje. Še včeraj, dà še sinoči bila je Vida zdrava in vesela, in danes že leži mrtva na odru!

Take misli so obhajale vso sosedščino. Sosedje in župljani pa niso hodili samo mrliča kropit, temveč oni so tudi tolažili staro mater Jero in jej pomagali v sili. Naš kmet čuti nesrečo svojega soseda globoko v srci, in rad mu priskoči, ako le mogoče. Po céle noči so prebudeli in premolili možje in žene pri mrliču na Cvetkovem domu. Hitro so se bili zbrali Brankovi prijatelji ter sami vse oskrbeli, kar je bilo potreba za dostojen pogreb. Tudi Videški Dragan je bil prišel, in ta je prevzel ves

posel domačega gospodarstva. Opravljaj je vsa pota, ki so bila sedaj na vrsti. Bil je pri gosposki in pri gospodu župniku, a iskal je tudi svojega nesrečnega prijatelja Branka.

(Dalje pride.)

O t o k.

Tam sredi morjá, tam sredi morjá,
 Otók tam poznam jaz prekrasen;
 Cvetlice najzlaše so tamkaj domá,
 Najslajših ptic spev miloglasen.
 Kot bratje in sestre ljudjé tam živé
 Veselje in žalost med sabo delé:
 Zemeljski je raj
 Prekrasni ta kraj!

A burno valovje, valovje temno
 Krog njega buči silovito,
 Tu treska in buta s peklenško močjó
 Ob otok divjaje srdito. —
 Vtopilo bi rado prekrasni otók
 V neskončnega morja prepad mi globok.

Pa skale so sive in trdne mu v bran,
 Kot solnce na nebu stojijo,
 Valovi vsi treskajo ljuti zaman,
 Na njih se pené razprašijo. —
 Naj sile vse svoje nadržati morjé,
 Teh skal le ne bodo mi zmajale vse.

In moja ljubezen za otok krasan
 Je vedno in bo mi plamtela;
 Za-nj vmreti junaško sem vedno voljan,
 Dok luč bo življenja brlela.
 A kedar valovje krog njega divja,
 Vzdiguje molitev se mi iz srca:
 Oj miljeni Bog,
 Varuj ta otok! —

T. Goričlán.

Národno blago s Štajarskega.

Zapisal Jos. Freuensfeld.

II.

Pravljice o kralji Matjaži.

1. Pred dosti stomi leti bla je štajarska zemla obraščena z gostimi lesi no v njih pa so živele strašne divje zveri. Té je bia prí-nas en kral, ki so ga zvalí: kral Mátjaž. On je bia jako dober kral. Kmeton je ne trebalo štibre plačivati. Svojin soldakon je enok zapoveda sklestiti no posekati šumo za šumoj po vsaj štajarskoj deželi. Té so prišli do Svete gore, ka bi túdi njeno šumo posékali. Pod gorój je bia en stúdenec, no okoli njega gosti les. Tan so se stávilí soldaki no nibeden je ne vüpa niti enega dreva posekati. Kral Matjaž pa jih pita: Zákaj pa ne posé-kate totega drevja? — Oni so mu rekli: „Na totoj gori so Vile no joj tistemu, ki vseka tú sámó eno drevó.“ Razvúzdano se je tómi kral Matjaž zasmijá no je izdrja enemu soldaki sekiro, no je ša k stúdeneci. Prí-njen je rasla lepa tenka joša. Kral Matjaž mahne s sekiroj pó-njoj. Sekiro če zdreti, ka še bi drúgokrat vseka, pa je je ne moga. Z goré pa se je čúla strašna grmlavica no nehče je zakriča: „Joj tebi, kral Matjaž!“ V toten hipi zagrnola je Sveta gora krala Matjaža no vse njégo ve soldake. Bujla jih je ne, sámó votlina se je nad njimi narédila no v tistoj zaj vsi spijo, kral Matjaž no njegova vojska.

Vsakših sto let prfréí zlata vtica no leče okoli Svete gore. Ravno té zdrami se kral Matjaž no poslušá, no poslušá. Pa vse je tiho okoli njega; on pa drgoč zaspi.

Dere 'dé največša sila na sveti, té 'de stana. To pa 'de té, dere 'de Türk celi svet premaga. Té 'de prletela tista zlata vtica no 'de tak zálostno zapela, ka 'de se Sveta gora odprla. Kral Matjaž 'de se té zbúda s svojimi soldaki. Zaj 'do Vile Matjaži drgoč dobre no 'do mu pomagale.

Blúzi tote gore pa 'de tisti strašen boj med Türkon no kralon Matjažon, ka 'de se zemla no nebo trósilo. Türk bi ovači premaga, pa Vile 'dó njemi vso vojsko zmešale no 'do blisk no grmlavico ná-njega metale.

(Iz ormoške okolice.)

2. Kral Matjaž je ima eno Vilo za diklino; poleg nje še je ima rad eno kmečko diklino, ki bla tak lepa tak kak sama gatroža. To pa je zvedla Vila. Štela je toto kmečko diklino bujti; pa dere jo je prvič vidla, te se joj je smilila, tak je lepa bila. Pa znositi se je htela nad samin kralon Matjažon.

Eno večer je kral Matjaž pâ priša k Vili. Ona jemi dá tak kak návadno krožico vina. Komaj pa spiye, že nasloni svojo glavó na mizo no zaspí. Vila mu je zmésala takšni gift med vino, kaj more tak dugo spatí, kak dugo ona če.

Dere 'de vsa rodšina kmečke dikline pomrla, té 'de Vila krala Matjaža zbidila no 'de njégova žena. Srečen 'de tisti, ki 'de še tega včaka.

(Sv. Tomaž blizu Ormoža.)

3. V enoj vesi je živea en kmet, ki je bia pijanec. Vso svojo posestvo je že zápia. Dugo je štídera, kak bi si pâ svojo mošujo napunia. Blúzi tote vesi je bia en velki les. Enok je ša toti kmet v toti les. Po poti pa si je glásno pea:

Dere 'de kral Matjaž králüva,
Té 'de kmetič lahko kmétüva.

Zaj pride do lesa no zagledne pr' poti eno velko borovico. On si pod njo leže no si glasno popevle pesen od krala Matjaža. Za nekaj časa zaspí. Senjalo se mu je, ka je vida eno velko votlino. Notr' v votlini je kral Matjaž pr' enoj mizi slónia no je spâ. Poleg njega pa je visja en velki zlati zvon. Na ovoj strani mize zagledne tri kadi, ki so ble napunjene s samimi zlati. Zaj pa čüje en glas: „Zémi si zlata telko, kelko núcaš; te pa odidi!“ Pijanec se na tó zbidí. Pred soboj pa résen zagledne eno votlino, ki je je prle ne vida. Korajžen se napravi no notr' stopi. Tan zagledne velko kámeno mizo; ná-njoj je kral Matjaž slonia no je spa. Njégova brada mu je že sedenkrat okoli mize pr'rasla. Poleg njega je visia strašno velki zvon š čistega zlatá. Vida je tūdi tiste tri velke kadi, ki so ble napunjene s samimi zlati. Pijanec gre ta no si žepe hitro napuni z zlati, pa če oditi. Zaj pa še le gre k zvoni no ná-njega potrka. No po votlini je začelo zaj tak lepo igrati, tak kak da bi na orgle što igra. Kral Matjaž pa je strépeta no ž njín cela votlina. Pred pijančovimi očmi pa je vse ginolo. Ne je več vida krala Matjaža no ne votline.

S svojimi zlati je zaj ša nazaj v krémo. Tan je pia noč no den no še je drūgin piti kúpiva. Lidje so ga pitali: „Ge si dobia telko pénez?“ On pa je nič ne reka, samo si je popeva pesen od krala Matjaža. Tak dugo je pia, ka je vse zápia. Te pa je ša drgoč v les no si je séa pod borovico. Glasno si je péa:

Dere 'de kral Matjaž králüva,
Té 'de kmetič lahko kmétüva.

Za en cajt zaspí. Pa nič se mu je dugo ne štelo senjati. Na zadnjo se mu le pâ tak senja, tak kak prle. Samo namesto treh kadi, vida je zaj samo eno. Dere se zbidí, vidi pâ tisto votlino no je ša notr'. Napuni si hitro žepe z zlati, pa 'če iti vün. Nekaj pa ga je vleklo na-

záj k zvoní. Zaj je pá ná-njega potrka no je čüja takšno muziko tak kak prle. Kral Matjaž še bole strepeta no najnok je vse minolo. Pijanec je pá ša v krčmo pa je tan vse zápia. Té pa je ša tretjokrat v les no si je sea pod borovico no si je pea. Zaj zaspí. Nič se mu je ne senjalo. Dere se zbidí, ne najde votline. Zaj se začne jokati no zove krala Matjaža. Te pá zaspí. Pa nič se mu je ne senjalo, samo nekšne sence so hodile okoli njega. Zaj se je spotia, ka se je pregrešia, kaj je potrka na zvon. Jako je bia žalosten. Sploh je séda pod borovicoj no je nič ne já no ne pia. Eno zarán pa so ga najšli mrtvega.

Kral Matjaž pa še sploh spi. Dere 'de mu brada devetkrat pr'rasla okoli mize, te 'de se zbüda. Tisti zlati zvon 'de san začea tak glasno zvoniti, ka 'de se čülo po celen sveti. Kral Matjaž pa 'de te priša s svojoj vojskoj, ki zaj tüdi spi v drügoj votlini poleg njega, no 'de premaga vse cesare no krale. Od totega časa 'de mir na zemlji, no té 'de se spünilo:

Dere 'de kral Matjaž kralüva,
Te 'de kmetič lahko kmetüva.

(Od Velike nedelje blizu Ormoža.)

4. Kral Matjaž no vsa jégova vojska je bila v boji na enen süroken poli. Tan je rasla ena velka košata lipa no okoli nje so stali Matjažovi soldaki. Dugo so se že bojevali no kral Matjaž je že te'ko soldakov zgüba, kaj so vsi njegovi še živi 'meli plac pod lipovoj sencej. Kral Matjaž pa je le ne moga premagati sovražnika no je ša s svojimi soldaki v Svete gore. Najvekša med njimi je Budinska gora, ki se mu je odprla.

V njeno votlino je ša zaj kral Matjaž no vsa jégova vojska. V totoj votlini spi pr' kámenoj mizi. Pred sóboj na mizi pa 'ma en talér, ki je 'z čistega zlata. Okoli totega taléra mu rase brada, ki je že malo siva gratala. Dere 'de mu trikrat pr'rasla okoli, te 'de gor stana s svojoj celoj vojskoj. No 'de drgoč ša na tisto pole, ge je lipa. Tan pa 'do ga čakali vsi krali no cesari s svojimi vojskami. Tista lipa še je zaj süha, te pa 'de se drgoč ozelenela. Tak močen düh 'de 'mela, kaj 'de zmantranin Matjažovin soldakon novo moč dávala, ranjene pa 'de včasih ozdrávila.

Te 'do vsi lidje celega svetá 'meli enega krala, krala Matjaža, no po celoj zemli bo sámo ena vera. Seden let po toten boji ne 'de nibena žena porodila no nihče ne 'de več vmrja. Dere 'de minolo totih seden let, 'de konec svetá.

(Iz Cerovca.)

5. Ena jako siromačka diklina, ki je ne 'mela več očé no ne materé, je najšla na staro leto eno vel'ko votlino. Diklina je šla notrí. Pr' enoj mizi vidi krala Matjaža, ki je z glavoj slonia na mizi no je spá. Njegovi dugi mustači pa so bli zamotani okoli miznih nog. Zaj pa še

vidi eno drúgo votlino. Túdi tá je korajžno dékle šlo. V totoj drúgoj votlini vidi soldake no njihove konje. Vse je spaló. Neki soldaki so ležáli, drúgi pa so na steni slónili. Obleženi so bilí včista po starinsken, tak kak so nekda nosili. Okoli konjów na tleh je ležálo dosta lepega sená. Diklina ga nekaj pobere no si ga dene v fúrtoch. Gda je drgoč za senon ségnola, prime za konjske verige. Včista na lahko je dol spistí, pa so le tak glasno scingetale, ka se je vse strósilo. Kral Matjaž je zaj vzdigna gor glavó no je glóboko zdéhna. Diklina se je strášila no je béžala vún z votline. Vúni se ogledne, pa ne vidi več votline; sámo skalovje je zaj biló. Komaj domú pride, preštima, ka 'ma nekaj žmet-nega v fúrtohi. Hitro pogledne. Namesto sena vidi čisto zlato. Od to-tega časa se je votlina nibenemu ne več odprla, da vsakši že nató čaka, ka bi se mu odprla. Le tistemu 'de se odprla, ki si dostakrat želeje, ka bi kral Matjaž že skoro priša, no či 'de na starega leta den tak priša pred toto skalo, ka še san ne 'de zna, ka je ta priša.

(Iz Runča blizu Ormoža.)

Národne pripovedke.

Prioběnje *Mat. Valjavec.*

7. Vrag človeka služil.

(Zlatar.)

Bil je jedenkrat jeden človek, koj je imel čudaj sinov te je poleg toga i jako siromašen bil. Da ih ne bu tuliko doma, pošle jednoga po širokem svetu i to naj goršega. Gda je ov putuval, ne imel više nikaj sobom, samo jeden hlebčec kruha, i ovoga je bil sirotček rešen. Došel bi bil k njemu vrag, koj je bil jako gladen pak mu je vzel kruha. Ov sirotček žalosten, kaj vezda ne bu imel nič za jesti, zmislí se, da mora ov vrag ipak nekomu pokoren biti i da mora glavara imeti. Kak si je mislil, tak je i bilo. Išel bi za koju vuru kre njega jeden gosponek pak bi ga pital, zakaj je tak žalosten. A ov mu je povedal, kak je bila istina. Gosponek mu je na to povedal za stan toga hudičevoga gospona i išel je jen cajt ž njim, dok bi do tam došli, kak je naknil. Za tem ga gosponek ostavi in on začme onoga hudiča tužiti, dá mu je kruha vzel. Gospon toga hudiča pozove pred se pak mu je rekel: ti buš od vezda pri ovem človeku služil tak dugo, dok bu on živel, i rekel je ovomu, da si ga vezda mamce sobom more vzeti. On si ga je mahom vzel, kak bi mu gospon rekel. Po keh dob bi jen cajt s tem vragom domov išel, pripovedal mu je vrag, kak bu on na jenput mogel po njem

bogat postati. Kak bi domov došli, odpravi on njega mam drugi den na posel. I te hudič je čudaj včiniti mogel, tak da bi se vsi susedi tomu čudili. Jeden put bi jeden gospon dobil čudaj žitka a ne nikak mogel dobiti dobre i jake mlace. On bi dal prebubnjati, da ako se koj najde mlavec, koj bi mu ov žitek mogel na skoro zmlatiti, da mu dá, kaj vu vreču stati more. Vezda ov siromaček pošle mam toga svojega vraga k tomu gosponu i ov ga „prijel k tomu delu i vu tri dane bil bi on zmlatil žitek. Vezda je išel vrag dimov pak bi od vseh bab v selu prosil plahte i gda bi vre ih čudaj dobil, zešije iz njih vreču i ž njim dojde k tomu gosponu. Gda bi bil gospon spazil njegovu vreču, pital ga je, zakaj je tuliku vreču vzal. A on je rekel: oni nisu rekli, kak velika mora biti. Vezda počme on žitek v svoju vreču metati i ves žitek stal je vu tu vreču. Gospon je bil na to srdit i pošle za njim oroslana i gda bi oroslan htel njega pograbit, prime on njega za rep i hiti ga na se. Vezda kad mu se ne nič zgodilo, pošle jednu divju prasicu za njim, i gda bi ova do njega došla, zgrabi on i nju pak ju na pleča hiti. Opet na to pošle gospon na on breg, kraj kojega je dimov išel, velikoga kamena po svojih dečkih i rekel im je, da ga onda, gda bu on onud išel s tem žitkom, da ga hite dole. Gda bi on došel do toga brega, hite dečki toga velikoga kamena na njega, a on ga je prijel pak ga je na se del. Vezda ne više nič htel gospon poslati, rekel je: naj ga vrag nosi s tem žitkom. On je došel dimov s tem žitkom i dal je tomu siromaku. On se je vezda veselil i za tri tjedne se je oženil i toga vraga je na vek pri sebi imel.

8. Kak se je vrag muzike vučil.*

(Varaždin.)

Jemput je bil jen bogati mlinar pak je nigdar ne štel nikomu niš dati. Gda je jemput tak na sōncu pred melinom svoje peneze brojil, dojde k njemu jen bogec pak ga je prosil, nek mu dá bar jen predrti krajcar. Mlinar mu je ne štel dati krajcara, nego ga je z batom natiral. Gda je bogec došel na most, prekune mlinara i melin: „vragi te trgàli, sreča te ostavila, ti prokleti jaluš!“ pak odide. Neje dugo trpelo, dojdū vragi, odnesu mlinara pak su tak ružili po noći po melinu, da su morali detiči po noći z melina oditi. Jen večer došel je jen muzikaš k mlinaru, koj je imel melina, za kvarter prosit. Mlinar mu veli: moj dragi, ako očete v mojem melinu spati, drugdi vam nemam mesta; ali tam vam vragi saku noć ružijo, morti bi vas odnesli. A kaj bi to? dajte mi samo jesti i piti, ja vam idem v melin. Mlinar mu jesti da a on zeme svoje

* Conf. Ad. Kuhn: Sagen, Gebr. und Märchen aus Westfalen 2. B. p. 276: „Wie der Teufel das Geigenspiel lernte“.

dude i gusle pak ide v melin. Gđa je tak jeno pol vure sedel i jel, počme se žrvenj vrteti, jena stara vura prez kotačov i prez cengërov počme škrebetati a vrugi plesati. Ali muzikaš neje niš drugo videl nego samo žrvenj i vuru. Zaran dojde mlinar pak ga zapita, jeli je kaj videl. Muzikaš veli: nesem, samo žrvenj i vura je škrebetala a vrage sem čul plesati, nego ako mi budu denes plesali ja jim bom igral. Drugi den išel je pak vu melin kak i prvešnji. Ob polnoči počme se žrvenj vrteti i vura škrebetati, ali on neje niš videl, kak vuru i žrvnja. Srdit veli: kaj nemate, vi vragulini, bolšu muziku? pak počme igrati. Vezda su vrugi tiho bili pak su poslušali jen cajt, a onda su se pun melin nari-vali da su skorom i muzikaša zgñjeli pak su plesali. Ob dvanaajsti vuri veli njihov gospodar: vezda hote dimo a ja bum tu ostal pak bum gledel, kaj bu ov muzikaš delal. Vrag je stal pri muzikašu pak ga je navek gledel a muzikaš mu je igral vu dude tak da su ga vre ruke i noge bolele. Gđa je vre videl, da se ga nemre osloboditi, počme gusle igrati. Vragu se je ta muzika dopala pak ga je pital, je li ga ne bi štel vučiti tu muziku. Muzikaš veli, da ga oće, samo nek mu donese deset čavlov i jenoga bata, ali mora mahom, kak se navči, iz melina oditi i da nigdar više dojti ne sme. V jutro dojde mlinar pak se je jako veselil, da budu vrugi odisli. O polnoči dojde vrag i začme mahom cvrguliti po guslaj. A ne bu tak niš, veli muzikaš, ti se moraš predi note vučiti. Jel' si donesel čavle? Vrag veli: jesem. No, hodi vezda sim. Vrag dojde k njemu a on mu zakuje na stol dva prste pak počme igrati a vrag bečati. Ej, veli muzikaš, ti još ne znaš dobro, pak mu zabije još osem prstov a vrag počme cviliti tak kak je on igral. A gđa ga je vre jako bolelo, veli: puščaj me, ja se već nečem vučiti igrati. Ali muzikaš veli: predi mi obečaj, da nigdar već ne buš došel. Vrag mu to obeča i odide. V jutro mlinar razveseljen dal je lepe gosti napraviti, gđe je muzikaš igral, a ja sem tak plesal, da mi se još sad oće.

9. Človek duha podbril.*

(Krapina.)

Tak je bil jeden gospon v jednom selu, koj je imel jako vernoga slugu a ovoga slugu neje nijeden vu onem selu terpel i tak dugo su ga durili dok su ga dali za soldata. Gđa je vre dugo bil soldat za toga je njegov gospon bil vumerl. Jeden put si zmislil ov soldat na svojega negdašnjega gospona pak si prosi majura, da ga dimo pusti za nekuliko danov. Ov mu dopusti. Kak je vre daleko bil došel, na jen put izgubi put, kajti je to po zimi bilo a velik sneg je bil i put se je vre bil ves obrasel trnjem i kopinjem. Nu gđa je došel do grada, vidi kak je ves

* Stojanović Pučke pripoviedke i pjesme, 1867. Br. 10.

obrašćen mehom i černi, da ga je komaj poznal, a susedi su mu pripovedali, da nigdo nemre vu grad iti, kak bi nutru došel, da bi taki bil mertev; dojde jeden stari gospon pak vu ruki derži britvu pak sakoga po redu truca, da naj si sede, da ga bude podbril, a kojega je počel podbrivati, taki mu je vrat odrezal i tak je vre mnogo duš bil zaklal. Nu ov soldat se osegura pak veli, da bu on ipak jedno noč nutri prespal. I zbilja on ide nutru vre pod večer, vužge si sveću pak si leže na jedno postelju. Ova se pod njim zruši, stane se gore pak ide na drugo, i ova je počela vre pod njim pucati, kajti su vre bile sperhnule, kod tak dugo nikoga ni bilo vu oni hiži. Gđa je došlo polnoči, dojde jen stari gospon, koj je imel veliko bradu vsu sedu. Ov zeme britvu pak truca toga soldata, da naj se stane, da ga bude podbril. Ov mu s postelje odgovori: čakaj, ja bum predi tebe, onda ti budeš mene. Na to gospon taki privoli. Ov se stane pa ga podbrije. Gđa ga je podbril, reče gospon: vezda si me spasil, pak ga prime za ruku i odpela ga vu jedno pivnicu pak mu pokaže dva bedne penez pak mu veli: ja ti ovo prekažem, samo mi daj još jedno včini: ja ti imam pod jednem kamenom ovdi puno hižu mertvih ludi, koji su po nedužnem morali vmreti. Ove daj pokopati. Nato odide i nigdar se više ni povrnul.

10. Človek kuščar.

(Ludbreg.)

Tak je bil jen pot jen mož i žena, koji su bili već dugo oženjeni a nikakvoga deteta nesu imeli. Za to su na vek hodili Boga prosit, da bi njim kakovo dete dal i s tem vekovečnim prošanjem su ga zbantovali tak, da je žena porodila na mesto deteta jenoga kuščara. Stareši su jako žalostni bili, da su tak nesrečni i da imaju na mesto deteta kuščara, ali nesu si znali pomoći. Kuščar je znal govoriti kak i drugi ludi i se je delal. No gđa je vre dvajsti let star bil došel je k svojem starešem pak njim je rekel, da bi se rad ženil. Stareši su se čudili nad tem, ali on njim je samo govoril, da se hoče ženiti i da on ima već svoju zaročnicu. Oni su se čudili, kak bi to moglo biti, da bi njega koja puca štela, pak na zadnje su mu rekli, da se naj ženi. Puca pak, koju je on za ženu zel, je bila bogatoga roda i njeni stareši gđa su čuli, da bu ona toga kuščara zela, jaku su ju špotali, ali kajti ne ona drugoga štela, dopustili su ji na zadnje. Kuščar se je onda oženil i zadovolno svojom ženom živel, koja je navek svojem starešem govorila, da srečno živi. No te kuščar ne je bil pravi kuščar, već je samo kuščarsku kožu na sebi imel i v noči mogel je tu kožu doli zeti, samo po danu moral je vu nji hoditi, ali to ne je nigdo znal, samo on i njegva žena, i on, gđa se je ž njom oženil, rekel je njoj, da naj nikomu to ne pove, kajti ako bi ona to komu

povedala, da bi on unda zaklet bil i da bi moral navek kak i drugi kuščari ž njimi biti i da ga ona več nigdar ne bi vidla, kajti bi moral ludi ostaviti i odti. Mati pak njegve žene navek se je brinila za svojo kčer i gda je god k njoj došla, navek ju je spitavala, kak ona živi s tem kuščarom, ali ona ji je navek odgovarjala, da dobro. No gda je vre sedem let oženjena bila i s kuščarom dvoje dece vre imela, došla je pak k svoji materi na spomenek. Mati ju je pak kak navek spitavala, kak živi s tem svojem možom. Kči ne je mogla se zdržati pak je rekla: ja bi vam, mama, povedala, zakaj ja tak srečno i zadovolno svojim možom živim, ali samo tak, da vi nikomu na svetu to ne povedate. Mati ji se je zaklela, da ne bu nikomu povedala, a ona ji reče: mama, moj mož vam je ne, kak vi mislite, kuščar, več on samo kuščarsku kožu na sebi nosi, no to kožo more on doli zeti, samo v noči i onda je kak su i drugi ludi; ali to nišče ne zna, samo ja i on pak vezda vi, ali vas prosim i molim, najte nikomu povedati. Mati je mam veseleša bila, gda je to čula i mam ji je pri srcu odlehlo, kči pak je nazaj dimo odišla. Na večer pak, gda je njeni mož kuščar dimo s šume došel, bil je nekak čisto žalosten i gda su išli spat dojde on k svoji ženi pak ji reče: žena, ti si mene prepovedala, ja sem tebi rekel, da bum zaklet ako me prepoveš, ali ti nesi posluhnula. Z Bogom anda, ja moram iti med kuščare i nigdar me več videla ne boš. I za istinu, on je odišel a ona je za navek žalostna ostala, dok ne je na zadnje i sama vmrla.

Urban Jarnik.

V spomin njegove stoletnice.

Spisal J. Scheinigg.

III.

Kakor smo že omenili, bilo je domovinoslovje glavna točka, s katero sta se bavila časopisa „Carinthia“ in „Kärntn. Zeitschrift“. Tudi Jarnik ni zaostajal, temveč pripomagal je do natančnejšega spoznavanja slovenske pokrajine. Dr. Sartori je popisal koroško deželo, a izpisujoč svojega prednika prof. Hacqueta,¹ nakopičil je znatnih pomot, ki so ali lahkomiselne hibe ali navlašče iznajdene psovke.² Sartori je postal

¹ Hacquet v Dobrovskega „Slavinu“ (1808) na str. 298—302: I. Der Gailthaler und die Gailthalerin.

² Sartori *Neueste Reise durch Oesterreich ob und unter der Enns, Salzburg, Kärnten*. Wien 1811, 3 deli v 8°.

typ hudobno in površno opisujočega turista. Od vseh strani dohajali so popravki, protidokazi in zanesljivi doneski o koroškej domovini.¹ Naprošen po Kopitarji,² ki je bil takrat že na Dunaji, spisal je tudi Jarnik v ta namen nekaj člankov ter popravil od stavka do stavka pomote Hacquetove in Sartorijeve. Popisal je ziljsko dolino, kar je je slovenske, Ziljane, njihove zanimive narodne šege in običaje, zavračujoč površne poročevalce.³

Svoje nazore o evropskih narodih razodeva s člankom „Die vier Hauptnationen Europas“ (Carinth. 1818 št. 17) in trdi, da so štiri največji narodi evropski starega veka identični z današnjimi. Grki so ohranili svoje ime, Rimljanom odgovarjajo romanska ljudstva, iz Keltoz postali so germanski narodi, stari Skythi ali Sarmati pa so Slovani. Jarnikovemu uplivu imamo pripisovati, da je ponatisnola Carinthija članke, kakršni so: „Aufforderung zu Beiträgen zu einem Wörterbuche der Slawenischen Sprache. Von Joh. Nep. Primitz, Professor und Scriptor an der k. k. Lycealbibliothek zu Graz“ (Carinth. 1812 št. 23.), ali — „Das Todesfest der alten Slaven, welches sie am Ende des Winters feierten. Aus Linharts „Versuch einer Geschichte von Krain etc. Laibach 1788.“ (Carinth. 1813 št. 14), — ali „Slavische Völker“, posneto po Herderjevem znamenitem delu „Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit“ IV. 34 in sl. Dasi ni tukaj podpisa, vidiš vendar iz podčrtanih opazek, da ga je uredil Jarnik. Ob konci sestavka bereš poziv, naj se nabirajo slovanske narodne pesni, pripovedke, prislovice, šege, da bi se na njih podlagi mogla spisati zgodovina narodov slovanskih. (Car. 1812 št. 23.)

Jarnik sam se je poprijel take naloge in objavil več spisov slične vsebine. Koroške žalikžene,⁴ po Kranjskem rojenice, tolmači „Trauerfrauen“ iz korena žal = Leid, ker so proročevale tudi žalostne dogodke ali ker so v samoti žalujóce bivale. Jarnikova razlaga je vzeta gotovo iz ljudstva in je takozvano „ljudska etymologija“. Dandanes vemo, da so koroške žalikžene lastnina nemških sodeželanov, koji jim pravijo „salige Frauen“. S člankom „Slovenische Alterthümer“⁵ do-

¹ „Beleuchtung dieser Reise. Klagenfurt. 1812“ in „Kritische Andeutungen über dieselbe von Dr. Joh. Gottf. Kumpf. Klagenfurt 1812.“

² Kopitar piše 20/2 1811 Dobrovskemu: „Ich habe dem Jarnik die Beantwortung und Beurtheilung dessen, was Ihr Slavin über das Gailthal hat, aufgegeben.“ Pogl. Jagičev Archiv f. slav. Philol. VI. na str. 637.

³ „Züge aus den Sitten der Gailthaler“ Carinth. 1813 št. 2 in 3. Ponatisnen je sestavek v „Vaterl. Blätter f. den österr. Kaiserstaat“ 1813 št. 12. „Ueber die Gailthaler in Kärnthen. Von einem Eingebornen“ v „Vaterl. Blätter“ 1. 1813. št. 44, 45, 46, 48. 69. 70. — „Raj pod lipo pri Ziljanih“ v Janežičevem Cvetniku I. 4. natis na str. 57.

⁴ „Die slovenischen Sibyllen“ Carinth. 1813 št. 21.

⁵ Carinth. 1813 št. 44 in 45.

takol se je Jarnik istega predmeta, po katerem je dosegel največji uspeh, t. j. razlaganja krajevnih imen koroških. V njem dokazuje, da so krajevna imena končujoča na — ah slovenski lokali in da se more z njimi izpričati, kako daleč so segali Slovenci v prvih časih gorotanskega naseljenja. On razpravlja potem imena treh krajev, ki so mu pomenljiva za stare čase: Plešišče (Tanzplatz), Radiše (Wonneheim, Freudenberg), Semislava (Kirchtagsturm). Motil se je gotovo pri prvih dveh. Spis sklepa pa pozivlje koroške duhovnike, naj zapisujejo krajevna imena, slovenska in nemška, v nominativu in lokalu ter mu je blagovolijo pošiljati. Kako so se zanimali baš za to stroko starinoslovja, kako so se upirali na Jarnikova razlaganja krajevnih in tudi osebnih imen slovenskih, priča nam toliko vsak letnik Carinthije, kolikor drugi spisi koroških književnikov.¹ Napačno izvaja Jarnik ime Gorotana iz Kōrat = Karl, torej „Karl-Land“ od Karola Velikega,² kakor imate od Caesarja ime Frinlsko in Ziljsko (vallis Julia).

Celih trinajst let nabiral je Jarnik tvarino za obširno razpravo „*Andeutungen über Kärntens Germanisirung. Ein philologisch-statistischer Versuch*“, ki se sme po vsej pravici prištevati najvažnejšim proizvodom Jarnikovega uma.³ Ker bode ona istim, ki se bavijo z etymologijo koroških krajevnih imen, vselej služila v podlago, hočemo si jo natanko ogledati. V uvodu zavračuje on misel do istega časa vladajočo, da so že Bavarci in Franki potisnoli koroške Slovence nazaj v one pokrajine, po katerih še dandanes bivajo.⁴

On kaže iz nemškega pesnika Ulriha Lichtensteinskega, da je bilo koroško plemstvo še v 13. stoletju narodno. „Bog Vas primi kraljeva Venus“, s temi besedami pozdravili so viteza, potujočega l. 1227. iz Benetek, koroški plemiči blizu Vrat. Poprej slovenski Gorotan se je polagoma ponemčil iz raznih naravnih uzrokov: V prvo je uplivalo pokristjanjenje, kajti luč sv. vere je dohajala iz nemškega Solnograda; tesna zveza

¹ Da jih navedemo le nekaj v dokaz: „Die Slaven in Lungau“ spisal A. Winkelhofer v Carinth. 1820 št. 50.; A. Eichhorn „Diplomatische Annalen des Herzogthums Kärnten“ v „Kärntn. Zeitschr.“ II. in III.; S. M. Mayer „Wanderungen in die Umgegenden des Carantener-Berges“ v „Kärntn. Zeitschr.“ III.; H. Hermann „Die Pfalz Moosburg in Kärnten“ v istega časopisa III. zvezku; F. Hohenauer „Das Möllthal im Villacher Kreis“, ib. IV. in dr.

² „Miscellen“ v „Carinthiji“ 1818 št. 52.

³ Carinthija 1826 št. 14. 16. 18. 19. 20. 22. 23. 24. 25. 26.

⁴ Jarnik je prvi natančno zapisal slovensko-nemško mejo. Slovenske obmejne fare od Beljaka do Lavamünda so: Domačale (Damschach), Strmica (St. Georgen am Sternberg), Kostanje (Köstenberg), Teholica (Teehelsberg), Breza (Pirk), južna stran Blatograda (Moosburg), južno-zahodna stran Kronskega grada (Karnburg), Gospa-Sveta izvemši farno vas samo in deloma selo Varpa ves (Arndorf), Otmanje (Ottmannach), Št. Lips (St. Philippen bei Reinegg), Djekše (Diex), Kneža (Grafenbach), Krčanje (Gräutschach), Grebinj (Griffen) in odtod do Lavamünda in Dravberga.

z nemškimi cesarstvom, kojej posledica je bila fevdalna ustava; nemški škofje, opatje, grofi, katerim so naklanjali nemški cesarji za njihove zasluge lepa posestva po Gorotanu, privedli so seboj množico nemških naselnikov; vojvode, mejni grofi, grofi in prostaki, njih vasalli in posli, višji duhovni dostojanstveniki bili so večinoma Nemci; prostovoljno preseljevanje koroških Slovencev (blizu 4000 hodilo jih je v prejšnjih časih vsako leto na „Niemce“ služiti si kruha in učiti se nemščine): — to so Jarniku najvažnejši uzroki, da se je slovenski narod vedno bolj in bolj umikal napredujočemu nemštvu. Nadalje še omenja ženitve, slovenske dijake, ki se v mestu izneverijo svoje materinščini in vrnovši se v narod nemčenjejo, da je groza. Turski napadi so pokončali mnogo slovenskega ljudstva; protireformacija je izgnala tudi marsikterega slovenskega kmeta v tuje kraje, vzlasti na Saško; tudi kuga je večkrat razsajala in pobrala veliko ljudij; sčasoma so uvedli nemški jezik v urade, kjer še dandanes gospoduje. A šol je bilo še premalo in se tudi niso tako redno in pogostoma obiskavale, da bi jih bil mogel Jarnik prištevati ponemčevalnim zavodom. Kdo je tedaj ponemčil cele doline v časih, ko še nobene šole ni bilo?! — Tudi koroška nemščina služi mu v dokaz, kajti prevzela je marsikaj slovenskega blaga: glas in naglas, slovenske besede in včasih slovensko skladnjo. Iz navedenih uzrokov sklepa Jarnik, „da so današnji Nemci po Koroškem v obče stari gorotansko-slovenski, s Kelti in Nemci, vzlasti Bavarci spojeni narod.“

Ta etnografski rezultat je nedvombeno in neovrgljivo podprt z obilo množico slovenskih krajevnih imen, ktera je nabral samo po nemškem oddelku gorotanskem. Koncem razprave ustavlja se Jarnik odločno vsem onim, ki so že takrat zahtevali, naj se pospešuje ponemčevanje; češ prej ko slej mora Gorotan postati čisto nemški! Ali gorotanska slovenščina je politično in crkveno posvečena; politično, kajti prisegali so koroški knezi slovensko, slovensko so se smeli zagovarjati vpriču nemškega cesarja; a stari crkveni spomeniki so pisani v gorotansko-panonskem narrečju, čigar glasovi se še dandanes po hramih božjih razlegajo od jadranskih obalov do ledenega morja in do Kamčatke!

Uspeh, ki ga je bil Jarnik dosegel na filologičnej podlagi, skušal je še z drugim sredstvom utrditi, dasi tega ni bilo treba. Popraševal se je, ali niso pradedje naši zapustili v kamen rezanih spomenikov? — Da bi zadobil poveljen odgovor temu vprašanju, preiskaval je stare napise na razvalinah virunskega mesta in po starih crkvah, ki bi se dali slovensko tolmačiti. Prilika se mu je ponujala izvrstna, odkar se je bil preselil iz Celovca v Šmihel blizu Gospe-Svete. Nabiral je rimske kamene in druge starine ter oteł marsikaj, da se ni pogubilo.¹

¹ Pogl. Carinth. 1827 št. 13.

Najzanimivejši spomenik za Korošce je pa vojvodski prestol tik ceste med Gospo-Sveto in Šmihelom. Vidita se na njem dva napisa. Prvi je obče znani: VERI MASVETI VERI. Jarnik misli, da je postavil vojvodski prestol s tem napisom knez Ingvo¹ v spomin, da se je krščanstvo otelo pogina pretečega mu po poganskih Slovencih. Zatorej je posvečen ta prestol veri. Ostali dve besedi, razredjeni po Jarniku v tri (ma sveti veri), pomenijo v celovškem podnarečji rožanskega govora: ima sveto vero. Ker govoré Poljanci okoli Celovca o v acc. sing. fem. zomolklo, kakor da bi bil polglasnik, morejo se ove besede, pravi Jarnik, tudi vzeti za vprašanje kmeta do kneza, hotečega se vsesti mesto njega na prestol: „ma sveto vero?“

Prekoračili bi meje temu spisu namenjene, ako bi se spuščali v obširnejše razgovarjanje o napisu. Mnogo učenjakov se je bavilo z njim, vendar nobenemu se ni posrečilo priti mu do živega. A kaj je gotovega, ne smemo zamolčati, da ne slepimo sami sebe in druge: napis ni slovenski². Kdor se hoče natančneje podučiti, naj bere razpravo, ki jo je napisal Maks vitez Moro pod naslovom: „Der Fürstenstein in Karnburg und der Herzogstuhl am Zollfelde in Kärnthen“.³ Prepričal se bode, da je naša trditev resnična. Naj nam bode dovoljeno, navesti v kratkem Morove razloge in jim še nekaj svojih dodati. Črke v napisu so namreč rimske in čisto enake onim, ki se pogostoma nahajajo na rimskih kamennih virunskega mesta. Starinoslovci so dognali, da je imamo staviti v prva stoletja rimskih cesarjev. Beseda veri stoji na zapadneji strani vertikalno od spodaj navzgor; ostale pa so obrnene od zgoraj navzdol in bereš je na severni strani. Zakaj ni napis horizontalen in zakaj ga ni videti tam, kjer bi imel biti t. j. na naslonjalu? Kdo dela napise pri tleh na oglu, kjer so ti?! — Zgodovinar Megiser, ki je živel 200 let pred Jarnikom, ima samo eno besedo: Masueteri, kar je Jarnik samolastno razkrojil v tri. Pomisliti imamo tudi, da se knez ni ustanavljal na tem prestolu, temveč na takozvanem kneževskem kamenu, (Fürstenstein), ki je stal nekdanj pri Krnskem gradu, a sedaj se hrani v celovškem muzeji.

Na tem je sedel kmet-knez Edlinger in govoril znana vprašanja do kneza. Na vojvodskem prestolu pri Gospej-Sveti pa sta sedela knez proti vzhodu in pfalzgrof koroški na zahodni strani in sta oddajala fevde in to tedaj, ko je kneza že bil blagoslovil krški škof v gosposvetski cerkvi.

¹ „Erklärung der slavischen Inschrift auf dem kärntnerischen Herzogstuhle“ Carinth. 1818 št. 4. V spisu: „Die ersten christlichen Herzoge Kärntens etc.“ trdi, da ga je postavil knez Valhun.

² Slovanski učenjaki kakor Šafařík, Miklošič, Krek, ga tudi ne omenjajo med starimi slovenskimi spomeniki.

³ „Mittheilungen der k. k. Centralkommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale“ 1862 (VII.) v zvezku za mesec oktober.

Zatorej bi napis tukaj ne bil umestno napravljen. Pomisliti pa imamo tudi, da vojvodski prestol ni izsekan iz énega kamena, temveč sestavljen iz več kamenov, ki so nedvombeno vzeti iz virunskih ostalin. Koliko virunskih kamenov je vzdanih v gosposvetski hram božji! Kako malo verjetno je tudi, da bi bili Slovenci že sto let pred Cirilom pisali z latinično in celó ne v narečji, temveč v podnarečji rožanskega govora. Celó nemethodično in nedopustljivo pa je, da se tako star napis po izgovoru tolmači, ki ga d a n d a n e s v podnarečji okoli Celovca nahajamo. Brizinski in drugi korotanski spomeniki nam kažejo dovolj, da ne sega zamolklo izgovarjanje končnih samoglasov v koroških narečjih do iste dobe nazaj. Ako še torej čitamo omenjeni napis po knjigah, ki učé slovstveno zgodovino in po časnikih, smatrati ga moramo kot sredstvo v probujenje narodne zavesti, kot „pia fraus“. ¹

Vojvodski prestol ima na vzhodnej plati naslonjala še drug napis, ki je horizontalen. Stari pisatelji so ga nam različno ohranili; sedaj se ne dá več brati, le tu pa tam še kako črko spoznaš. Jarnik ga je prav originalno razložil. ² Vsaka črka je kratica za celo besedo, brati pa moraš napis od desne na levo in potém še le od leve na desno. Vsebina mu je vprašanje do kneza in njegov odgovor. Jezik pa je staro- ali crkveno-slovenski! Ne bodemo omenjali protislovja, da bi bil eden napis (na oglu) pisan v koroškem podnarečji, drugi pa v jeziku Cirilovem, a vidi se nam čudno, da bi bili pisali in brali stari Slovenci od desne na levo, torej orijentalško!

Kakor pri prestolnih napisih izpodletelo mu je še pri drugih. V prag podružnice poševske (Possau) blizu Šmihela vsekani ste besedi: Gambugi Aibani. V prvej je videl Jarnik ime slovanskega Hymen-a, ki mu je v sanskritščini ime Kama. Na gosposvetskem pokopališču stoji nagrobni kip, koroškim starinoslovcem znan pod imenom „Die Lichtsäule von Maria-Saal“, v katerem je gorela v prejšnjih časih večna luč. Sezidan je v gotiškem slogu in imel je za Jarnika še gotiški napis, katerega sedaj ni več. Jarnik je tolmačil: ch e r a n v i c e k p o p a v u = s h r a n v i š č e z a popalenje (= Feuerherd). A kaj pomenja v istini napis? Zgodovinsko društvo koroško hrani izvirno pismo od 21. oktobra 1497, v katerem bereš,

¹ L. 1861. je nekdo črke masuetiveri črez noč ponovil in s tem spomenik tako popačil, da je odslej vsekako preiskavanje nemogoče. Pogl. Carinth. 1861. št. 8. — Ostro pa moramo zavrnuti, kar piše Alois Egger Deutsches Lehr- und Lesebuch für höhere Lehranstalten. I. Th. Siebente verbesserte Auflage 1882, p. 367: „An der Strasse steht der Herzogstuhl mit einer ursprünglich lateinischen Inschrift, welche aber Frevlerhände umgestaltet haben, um einen slovenischen Text zu gewinnen. Der Geschichtsverein von Kärnten hat diesen Betrug bereits gebrandmarkt.“ — In to laž in obrekovanje beremo v šolskeji knjigi, iz katere se učí mladina po naših srednjih šolah! Zakaj se ne izbriše iz nje to krivo sumničenje?!

² Pogl. Kres III. na strani 420.

da si je ustanovil neki „Cl. (Clericus ali Clemens ali canonicus?) Erasmus Kapaun“ večno luč na svojem grobu.¹ Ta priča je neovrgljiva.

Motil se je napósled tudi v šent-jurskem napisu v lavantskeji dolini; hotel ga je brati slovanski; da je rimski, trdila sta A. Eichhorn in M. F. pl. Jabornegg,² dočim ga je prof. Joh. Weiss tolmačil hebrejsko, Sieke pa etrursko. Jarnik je skušal razjasniti stare napise s predsodkom, da se morajo najti slovenski napisi; manjkalo mu je pa v takih rečeh jako potrebne objektivnosti in strogo znanstvenega postopanje.

Gospodstvo polje, kojega spomeniki so mu dali povod, da se je pečal s starinoslovjem, vzbujalo je v našem Jarniku žive spomine na iste čase, v katerih je bil še ves Gorotan slovenska zemlja: „Krasna pokrajina spodnje glanske doline je vsakemu domoljubnemu Korošcu, pa tudi vsakemu starinoslovcu jako važna. Ona hrani mnogotere navduševajoče spomine, ona oživlja potniku zgodovinske podobe; razum opazovalčev zanimajo prigodbe starih časov; srce se mu ogreva spomnivšemu se, da je tukaj zibel krščanstva gorotanskega. Tukaj je sveti trikotnik koroške zgodovine, v katerem je vez udanosti in sv. vere jedinila že v starodavnih časih kneza in narod.“

Iz takih spominov izcimila sta se dva strogo zgodovinska spisa. V prvem razpravlja dobo, ko so dosegli Slovenci zjedineni po kralji Samu vrhunec svoje moči.³ Kritika je Jarniku očitala svoje dni,⁴ da je „kompendij iz kompendijev“ in da je premalo porabljal in primerjal istodobne pisatelje byzantinske in zapadne. Izvirniki, koje navaja sam, bili so mu Hanžič, Linhart in Ščervatov. Vsebina drugemu spisu pa je pokristjanjenje Gorotana, čigar snovi je posnel iz znane spomenice neimenovanega pisatelja „de conversione Bagoariorum et Carantanorum.“⁵ Ta knjiga, sama ob sebi za koroške razmere jako važna, pomenljiva je tem bolj, ker nam ona hrani prisego, ktero so prisegali koroški plemiči pred gosposvetkim prestolom svojemu knezu.

Ko se je baval Jarnik z germanizacijo, nabral je tudi obilo imen rek in potokov. Zatorej je sklenol opisati rečje koroške dežele, a dogotovil ga

¹ Dr. Carlmann Flor „Ueber die altslavischen Alterthümer in Kärnten“ v Carinthiji 1865 na str. 318 in sl.

² A. Eichhorn „Beiträge zur älteren Geschichte und Topographie in Kärnten“ II. 59.; Jabornegg „Antiquarisches Nr. 2. Die Felseninschrift am Steinberg von St. Georgen im Lavantthale“ v Carinthiji 1856 št. 6.

³ „Samo, König der Karantaner Slaven. Skizzirt von U. J. Pfarrer zu St. Michael am Salfelde“ v „Kärntn. Zeitsch. II. 74—87.“

⁴ „Jahrbücher der Literatur“ od l. 1824. na str. 214.

⁵ „Die ersten christl. Herzoge Kärntens oder kurzgefasste Geschichte der Bekehrung der Karantaner Slaven u. der Gründung des Herzogstuhles. Nach alten Quellen bearbeitet v. U. J. Pfarrer zu St. Michael am Salfelde.“ Opisal sem to knjigo v lanskem Kresu na str. 323 in sl.

ni, ker so mu prepičelo dohajali dotični dopisi. Spis je ostal v manu-skriptu, dokler ga ni prijatelj njegov S. M. Mayer v Carinithiji (l. 1859. št. 3) objavil. Jarnik je namerjaval zapisati in razložiti ne samo imena rek in potokov, ampak tudi naštetih mline, fužine, žage itd., ktere žene vsaka voda. Slučajno je tudi naletel v gosposvetskem arhivu na nekaj srednje-veških nemških odlomkov iz XII. stoletja, koje je objavil l. 1839. Primisser.¹

(Dalje pride.)

Ime : Vraz.

I.

V novinah „Mittheilungen des historischen Vereines für Krain“ l. 1863. na 24. strani čitam: „In einer Urkunde Herzog Otto's Grafen von Tirol 6. März 1303 kommt ein Höriger Ulrich Vraz vor und dessen Bruder Cunrad Vraz (wahrscheinlich Slaven)“. —

„Archivio Veneto“ tomo XV. l. parte na str. 164. govorée o letu 1359. spomina se: „... Ser Leonardum filium domini Vraxij de Duyno ...“ —

R. Pichler: „Il castello di Duino, Trento 1882.“ nam pripoveduje na 84. str., da se je 22. oktobra 1363. leta Leonardo Vras v dogovoru z divinskim Hugom VI. hvalil z nekakšnim pravom na divinski grad, ktereга je imel v zalógi morebiti zaradi posojenih novcev ali iz drugega uzroka, ki nam ni znan; ta nedostatna pogodba se hrani v Vidmu in slove: „Duinum vetus. Presentibus venerabili Patre D. D. Zanino Dei gratie abate S. Marie de Barbano, Domino Leonardo Vras, domino dicti loci de Duino ...“

Njega sin Ivan Vras odreče se 7. aprila l. 1385. vseh očevih in svojih zahtev ter ustopi Hugu vsa prava na grad, na solísca in soline, na masline (oljke) ter na bližnjo suhoto. Istega dne je bil Ivan tudi navzočen pri pogodbi Andreja, sinú Bernardovega iz Divina. — Vras izvestno ni bil Divinec; zvali so ga takó, ker je tam prebival. Vras in plemeni-ta koroška obítelj Vraz (Fraz) sta morebiti jednega pokolénja: „Vrass e Vraz (Fraz), famiglia nobile carintiana dovrebbe essere lo stesso: Un Janzilo Vrass de Duino inferiore trovasi negli atti di Alessio d'Attimis Arch. not. di Udine a. 1400, e vien chiamato nobilis vir. S'intende che essendo Vrass, non era Duinate.“ Takó uči Pichler v imenovanej knjigi na 84. in 231. strani.

L. Žvab.

¹ Pogl. E. Aelschker-jevo „Geschichte Kärntens“ na str. 352.

II.

Prosto ljudstvo je najzaneslivejši filolog, in to pravi rojstnej hiši St. Vraza: pri Frasovih, in členom rodbine: Frasovi. V krstnih bukvah nahajamo to ime zapisano v oblikah: Šraß, Frafs, Frass, Fras, nikdar pa: Vras ali Vraz.

Čisto slovenskih rodbin z imenom Fras je obilo med Muro in Dravo, največ v slovenskih goricah, gotovo v vsakej fari po dve rodbini. Vsem se pravi: Frasovi, pri Frasovih, Frasov Juri, Matjaž, Peter itd., s Frasom omožena žena pa se veli: Frasovica.

Tudi rajni slavni pesnik pisal se je Frass kot dijak, in še le ko je postal pisatelj, poslovanil je svoje ime. Dobro se spominjam nekega pogovora leta 1837., v katerem mi je pravil: „Dasi je ravno v krstnem listu in v šolskih spričalih moje ime pisano Frass, bom se kot pisatelj ipak zmirom pisal: Vraz in s perom vrazil pohabne Nemce.“

Ker je frâs, fraiss nemško poznamenovanje za krvavega sodnika, so nasledniki takega sodnika dobili ime: Fras, kakor: Rihtari, Rih-tariči, Vaupoti, Cafi po dostojanstvu: Richter, Waldpot (Gewaltbote) in Zaf (Scherge), a gotovo niso bili vsi, ki ta nemška imena nosijo, čisti Nemci; pisno ime je nastalo po službi. Nemška beseda: frâss, dialekt. froas, stvisn. freisa, srvisn. vreise, označuje: Gegenstand der Angst, des Schrekens, Gefahr, Unglück, Verbrechen, Criminalgericht (glej Grimm Myth. 1111, Schmeller I, 617). V štajerskih sredoveških listinah lahko večkrat beremo: Der Landfrass übt hochnotpeinlich Gericht.

V vasi Kralovci, kjer sem jaz rojen, pravi se nekemu želarju: pri Frasu; vzadi za njegovim stanovanjem je hosta, kterej se pravi Osoj-nica, in v tej hosti je več gomil. Vaščanje pripovedajo, da so tam pokopani razbojniki. Gotovo je pri Frasovih stanoval „frass“, ki je razbojnike na smrt obsojal.

Kar se tiče listinskih imen: Ulrich in Cunrad Vraz, čitati se tudi ta imajo Fras, ker v srednjegorujenemšč. ima glasnik V veljavo glasnika F in glasnik z veljavo glasnika s; zato se ime trga, ktero danes nemški uradniki pišejo: Fraslau, v sredoveških listinah nahaja pisano v obliki Vrazlau.

Tudi je gotovo, da sta Ulrich in Cunrad Vraz bila Nemea, kakor tudi njun gospodar Otto grof Tirolski. Tudi Leonardo Vras, ki je imel divinski grad v zalog, ni bil Slovenec, marveč Nemea, kakor njegov gospodar Hugo von Tybein, in njegovo ime se tudi ni glasilo Vraz, marveč se je izgovarjalo Frass, ker je pisano z V. Stanko je dobro vedel, da je njegovo pisno ime nemško; tega tudi sam ni tajil, a da je pa

rodbinsko ime Frass prekrstil v Vraz, — k temu ga je nagibala neskončna ljubezen do slovanstva, pred katerim je hotel tudi po svojem imenu pokazati se kot čistega Slovana.

Davorin Trstenjak.

† Knez-vladika dr. Janez Zlatoust Pogačar.

Pusti, svet, opravke svoje,
„Sursum corda“ v domu poje
Mož pobožen rajski svat.
Vse obrne v božjo slavo,
Mitra kinči sveto glavo,
Papež piše: „Ljubi brat!“
Kedar grob nemilo zine,
Angel čist na svetu mine —
Kdo je mar?
Ta pobožen korenine
Je slovenski oratar.

Ican Koseski.

Te besede pesnikove so mi prišle v spomin, ko je po ljubljanskej škofiji oznanoval glas zvonov, da je preminol njen višji pastir, ko je do zadnje vasi slovenske zemlje prišla tužna vest, da je zopet izgubila enega svojih odličnih, najbolj plemenitih sinov. Reči smem, da zgornje besede pesnikove res veljajo o pokojnem knezoškofu Janezu Krizostomu Pogačarji, kar bodo deloma spričale tudi naslednje črtice.

1. Pokojni vladika ljubljanski se je porodil dne 22. januarja leta 1811. v prijaznej vasi Vrbi na Gorenjskem, ktera je Sloveniji podarila tudi posvetnega velikana, pesnika Prešérna. Kot sin spoštovanih in imovitih starišev obiskaval je začetno šolo v gradu ob Blejskem jezeru in potem šole v Ljubljani. Tú so se razvijale v mladenči kaj lepo duševne zmožnosti, katerih mu je bil dobri stvarnik obilno podaril. Z odličnim uspehom je dovrševal nižje, srednje in modroslovne šole ter l. 1830. vsled notranjega nagiba stopil v ljubljansko semenišče, da bi se pripravljaj za duhovnika svojemu ljubljenemu narodu slovenskemu.

L. 1834. dne 27. julija ga nepozabljivi knezoškof Anton Alojzij posveti v mašnika, in bistroumni duhovnik Pogačar se z vso navdušenostjo mladega srca oklene izvoljenega poklica. Zavoljo izvenrednih zmožnostij pošlje ga vladika Wolf v višje bogoslovsko izobraževališče Augustineum na Dunaj, kjer je na univerzi dne 5. avg. 1837 dosegel doktorstvo sv. pisma. Le pol leta deluje v duhovnem pastirstvu pri sv. Petru v Ljubljani, l. 1838. pa zasede stolicó dogmatike na ljubljanskem liceji, in

to je obdržal do l. 1852. Ko se l. 1846. ustanovi deško semenišče „Alojznica“, postane Pogačar prvi vodja temu zavodu ter deluje tu do l. 1858. Med tem časom ga imenuje l. 1851. Nj. Veličanstvo stolnim kanonikom ljubljanskim. Ko je vsled tega odvezan professure, ostane prosynodalni examiner iz dogmatike do l. 1868. Pri njegovej izvedenosti v bogoslovnem znanstvu sta mu vladiki Anton Alojzij in Jernej izročala še druge častne službe škofijskega vladanja, na pr. pri zakonskej sodnji, konsistoriji, bogoslovnem učilišču in v deželnem šolskem svetu. Ni čuda torej, da je bil l. 1864. imenovan stolnim dekanom, l. 1870. po smrti Antona Kosa stolnim proštom, a l. 1875. pa je zasedel po resignaciji vladike Jerneja stolicu knezoškofa ljubljanskega. Dne 30. maja po Nj. Veličanstvu imenovan, 10. avg. po papeži potrjen, bil je dne 5. sept. v ljubljanskej stolnici slovesno posvečen in umeščen od nadvladike Goriskega, metropolita dr. Andreja Golmajerja, vpričo knezoškofov krškega in labodskega, pa škofa tržaškega. Tako je dr. Pogačar dosegel vrhunec tistega dostojanstva, o katerem veljajo besede: Mitra kinči sveto (pomaziljeno-posvečeno) glavo, papež piše: „Ljubi brat!“ Da je pa bil tudi vreden tega dostojanstva, priča njegovo vsestransko, neumorno delovanje. Skozi osem let vladal je v silno težavnih razmerah ljubljansko škofijo, dokler ni dne 25. januarja t. l. izdihnul svoje blage duše.

2. Ako se ozremo v življenje pokojnega vladike nazaj, ne gledamo le izvrstnega duhovnika po stanu, temveč v njem nam žari tudi blag domoljub slovenski, ki je gojil in razodeval vročo ljubezen do dobrega svojega naroda skoro na vseh poljih javnega delovanja. Narod slovenski mora hvaležno slaviti dr. Pogačarja kot pisatelja in uzornega podpiratelja domače literature. — L. 1848. ga nova crkvena svoboda tako navduši, — piše „Slovenec“ št. 22. 1884, — da prične s prvim julijem dajati na svetlo „Slovenski crkveni časopis“ vsako soboto; naslednje leto mu da naslov „Zgodnja Danica“, ktero vsak četrtek ureduje in zalaga do l. 1852. V tem listu, ki še sedaj mnogo koristnega razširja med našim narodom, združi se k plodnemu delovanju mnogo pisateljskih močij, ki imajo tudi sicer v našem slovstvu dober glas. Temeljito pisane članke in razprave objavljajo tu slavni Peter Hieinger, Blaž Potočnik, Valentin Sežun, Juri Vole, M. Stojan, Luka Jeran, M. Frelih, J. Arko in dr. Koliko lepega, vzlasti crkveno-zgodovinskega gradiva je prišlo takrat na dan! Crkv. zgodovina Hieingerjeva se je najprej objavila po Danici. Ob enem pa izdaje l. 1849. dr. Pogačar dva nemška lista: „Theologische Zeitschrift“ in „Zeit und Ewigkeit“, ki pa s koncem leta prejenjata. Že takrat se je bilo tedaj pokazalo, da Ljubljana ni primerno središče za literarno delovanje v nemškem duhu in jeziku, pač pa v narodnem; zato se je tudi Pogačarjeva Danica na domačih tleh kot domača ohranila do današnjega dne. V ona dva nemška lista so večinoma

dopisovali le osebni znanci dr. Pogačarja, ob enem tudi bolj nemškega duha prešineni, kakor dr. Wiery, dr. Stepischneegg, dr. Schlör, P. Sartori, dr. Schneider in dr. Za strokovnjaka bogoslovca ali modroslovca sta pa vendar ta dva lista jako zanimiva; nahaja se v njih mnogo izvrstnih člankov o različnih bogoslovskih in modroslovskih tvarinah. Koliko je v teh listih slovenskih in nemških spisov Pogačarjevih, to se težko dožene, ker niso vsi zaznamovani. In ko je že bil iz rok dal uredništvo, tudi potem je še objavil marsikteri spis v „Danici“; osobito zanimivo je opisal „Spomine s potovanja v Rim“, ko ga je bil knezoškof Jernej poslal v večno mesto, da izroči sv. očetu Piju IX. poročilo o škofijskem stanju in mnogotere milodare vernih Slovencev. Tudi o novih šolskih postavah je bil neki v Danici izpregovoril besedo, kar so mu pa nekteri duhovniki bili zamerili. A zdi se nam, da dr. Pogačar vendar ni imel napačnega mnenja. Krivda je utegnola biti na nekej drugej, višjej duhovske stopnji; kajti po avstrijskih vladikovinah sploh ni bilo edinosti, kako bi naj postopali gledé novih postav. Tú so se kujali, tam so bili popolnoma passivni, drugod je bilo zopet udeleževanje pri novej šoli in novih šolskih oblast-nijah na prosto voljo dano. Pogačar je bil vedno za energično delovanje na šolskem polji, — in ko bi se bilo duhovstvo Pogačarjevih mislij sploh vztrajno poprijelo, bil bi se marsikak kvar odvrnil. Dr. Pogačar je namreč, kolikor se je dalo v onih razmerah, zmirom branil in zastopal crkveno-versko stališče, in tega mu tudi nikdo, kdor ga je poznal, odrekal ne bode. Hotel je pa, naj se to stališče ne le z besedo poudarja, marveč je bil te misli, da duhovnik le tedaj prav razume vzvišeni svoj poklic, ako svoj naravni upliv do šole in vzgoje tudi dejanstveno varuje. Zató je želel in delal na to, naj bi se duhovniki z novimi šolskimi zakoni pred vsem natančno seznanili, potem pa nikjer in nikoli ne zanemarjali upliva in ne odrekli se pravicam, ki jim jih tudi še pušča nova šolska postava. Hotel je, naj si duhovniki z višjim izobraženjem in postavnimi izpiti odpirajo duri do nižjih in višjih učilnic, a s prijaznim vedenjem in gorečnostjo v svojem poklici pa duri do srca in uma izročene jim mladine.

Kot popolnoma samostojnega pisatelja pa se nam kaže dr. Pogačar v svojih crkvenih govorih, kterih zbirka je prišla na svetlo z naslovom: *Pridige*. Govoril Janez Zlatoust Pogačar, doktor bogoslovja, korar stolne crkve in predsednik knezoškofijske zakonske sodnije. V Ljubljani natisnil Jožef Rud. Milic. 1864. Založil dr. J. Zl. P. Str. 424 v vel. 8°. — Ta knjiga obsega: Predgovor (spisovateljev), potem I. *Pridige* pri novih mašah (9), II. *Postne pridige*. Dve vrsti. A. O osmih zveličanskih blagrih (7 gov.) B. O raznih predmetih (7 gov.). III. *Pridige* o raznih priložnostih (9 gov.) in k sklepu še dodatek: Najlepši prstan, to je mična po-vest o zaročnem prstanu presvete Device Marije. V tej knjigi lepo odseva vzvišeni duh Pogačarja duhovnika, kteri je po vseh krajih ljubljanske

vladikovine, kamorkoli je bil povabljen, z veseljem oznanoval besedo božjo. Ti govori so pisani v višjem homiletiškem slogu, kakoršnih slovenska homiletika le malo premore. Ne more se sicer tajiti, da so priprostim poslušalcem težko razumljivi, a izobražencu se tem bolj prikupijo, čim dalje jih prebira in — medituje. Sicer pa je utegnel pisatelj to tudi sam čutiti, ker je v predgovoru opomnil duhovne brate po Slovenskem, katerim jih je bil spoštljivo izročil v znamenje bratovske uzajemnosti, také-le: „Če kdo kako dobro zrno v njih najde, naj to zrno pod njegovimi spretnimi rokami moč bogate rodovitnosti v podbudo kršanskega duha dobiva.“ In zrnja je v teh govorih obilno, le vsak si ga mora po svojem okusu semleti, da postane tečna hrana. — Homiletiškega blaga utegne še dokaj biti v rokopisu, in kolikor ga je porabljivega, ne bilo bi odveč, da ga objavi „Duhovni pastir“, kteremu je itak različnosti v homiletiški tvarini potreba. Omeniti je še nekterih krasnih „parênez“ ob sklepu duhovnih vaj, homilij in govorov ob visitacijah rajnega vladike.

Dr. Pogačar je podpiral vsa literarna podvzvetja slovenska s svetom ali peresom ali pa z denarjem. Vsak napredek na polji naše književnosti ga je srčno veselil. Najdemo ga med ustanovniki Matice Slovenske, ktereje je bil tudi odbornik do l. 1872. t. j. do onih glasovitih razprav o društveni tiskarni. A to je ravno oni čas, ko je nesrečni razpor v domačem taboru narod slovenski v njegovem razvoju morebiti za desetletja potisnol nazaj. Smelo bi se morda o istem razkolu reči: Peccatur intra et extra muros. Ko bi bili duhovniki, kakor morda bistri duh Pogačarjev ni napačno presojeval, takrat že podpirali in osnovali Narodno tiskarno in slovenski političen dnevnik, do česar je tako moralo priti, in ne še le zdaj ob ednajsteh uri, bili bi preprečili brž ko ne razkol in kolikor toliko vkupno obdržali intelligenco posvetno, kar je za napredek slovenskega naroda jako potreba. Zdi se, da je dr. Pogačar vedno obsojal razdvoj med posvetnim in duhovnim razumništvom. Delavnost je čislal, kjer jo je le zapazil, in v to svrhu je tudi kaj žrtvoval.

Ni je skoro knjige slovenske (ne omenjamo proizvodov teološke literature v raznih jezikih), pa tudi drugih na slovanstvo ozirajočih se, ki bi se ne nahajale v njegovej knjižnici. O nekterih drugih njegovih slovstvenih zaslugah govorimo pozneje.

3. Če si ogledamo dr. Pogačarja kot prijatelja mladine, znanosti, umetnosti in vednega (nikakor ne brezverskega) napredka, moramo se zopet o rajncem vladiki pohvalno izraziti. Le nekeje starokopitnej stereotypnosti ni bil prijatelj. Dr. Pogačar je po svojem duhu vedno ostal mladostno živahen, akoravno so ga telesne moči zapuščale ter opominjale na leta, o katerih pravi psalmist, da nam ne dopadajo. Bolj idealno navdahren našel je tudi več razumljenja pri mlajšej duhovščini kot pri starejšej, ki se te idealnosti v praktičnem življenji tako

lahko otrese ter ne more ali morda večkrat tudi noče umeti drugih, katerih duševno obzorje ni tako omejeno in ki še imajo nekaj onega idealnega žara, katerega so jim dobri učitelji unetili. Skušnja res uči, kakor tudi nekrolog v „Neue ill. Zeitung“ o dr. Pogačarji, čigar dobro zadeto sliko je prinesla, omenja, „dass dem Idealisten Undank beschieden ist“. Ali ko zmanjka idealno navdahrenenih mož in ko se studujoča mladina ne bode več navduševala za uzore, ampak se navzela bolj materijalističnega duha, — potem bode žalostno za narod slovenski! — Zató je bil pokojnik poseben prijatelj mladini. Kot vodja v alojzijevišči je bil dolgoleten odgojitelj in nadzorovatelj mnogim mladenčem. Ni dvomiti, da je bila njegova želja, naj bi rastle kakor v starosti tudi v modrosti in milosti pri Bogu in pri ljudeh. Ako ni vselej tega dosegel, to ni njegova krivda; kajti komu se vse posreči, kar namerjava? Mogoče, da je večkrat zastonj pričakoval iz lepega cveta dobrega sadú; mogoče tudi, da je bil proti razbrzdanosti v svoj kvar velikokrat predober, ali vendar se mora reči, da je njegovo vodstvo izgojilo več izvrstnih mladenčev kot pa nasprotno. Sam temeljito in obširno izobražen, želel je vzbujati v srcih dijaških hrepenenja po vedi, ljubezen vzlasti do materinega, pa tudi do drugih jezikov, katerih je on mnogo govoril. Že kot dijak se je bil sam korenito poprijel klasičnih jezikov, na liceji semitskih dijalektov, zraven pa tudi modernih, osobito laškega in francoskega. In ker je mladini ta nauk jako zanimiv in koristen, zató je i njo vnemal. Tudi oni alojzniki, ki niso čutili v sebi poklica za duhovski stan, postavili so ravno v tem zavodu pod Pogačarjevim vodstvom kvas prihodnjemu delovanju na književnem polji slovenskem. Med Pogačarjevimi alojzniki nahajamo sledeče slovenske pisatelje: Luka Svetec, Josip Maren, Josip Rogač, Val. Lah, Fran Levstik, Ivan Božič (na Koroškem sedaj), Lovro Mahnič, Matej Frelj, Josip Stritar, Ivan Gnezda, Ivan Bonač, dr. Ivan Mencinger, Lovro Mencinger, prof. Tomo Zupan, Ernest Klavžar (v Gorici), dr. Gregor Krek, Davorin Bole (professor na Ruskem).

Dijake je rad sam podučeval, pa tudi svojim pristavom in drugim zadevnim učiteljem dajal je primernih napotkov. Imel je v mislih osnovati v Alojznici lastno gimnazijo, a razmere še niso bile zató dozorele. Tudi pozneje ni popustil te misli in je celó nekatere duhovnike nagovarjal za dotični studium na vseučilišči, kakor delajo na pr. v brixenskej vladi-kovini, kjer imajo svojo popolno, z javnostjo odlikovano gimnazijo, — vse to bi bilo zahtevalo ogromnih stroškov, — a ni našel dovoljnega odmeva niti pri duhovščini niti (deloma pozneje) pri nekem ministru. Da pa enako njegovo prizadevanje ni bilo popolno brezuspešno, spričuje vsaj deloma več duhovnikov, ki so edino le po njegovej inicijativi na univerzah dosegli doktorsko čast. Bavéč se rad z mladino, sprejel je dr. Pogačar brez obotavljanja škofijsko nadzorstvo v srednjih šolah, kjer se je marljivo

udeleževal zrelostnih preskušenj, šolskih duhovnih vaj in svečanostij ter je dijaštvu mnogokrat pridigoval in obhajal službo božjo.

Kot professor je bil dr. Pogačar res na svojem mestu. Tvarino je imel temeljito v svojej oblasti. Globokost pa vzlet njegovega predavanja bila sta neki občudovanja vredna. Ljubezen do samostojnega razmišljanja je želel vdahnoti tudi svojim poslušalcem, do katerih je bil zmirom bolj prijazen in miloben, kot strog. Če so mu pa nekteri podtikali, da je zastonj plaval po zraku, dali so morda le sebi neki testimonium, ker ga niso razumeli. A gūntherianisem — temu je bil udan . . . pravijo. Koliko je na tem resnice, nisem kompetenten izreči. A to je gotovo, da gūntherianisem ni tako strašen, kakor nekteri mislijo. Anton Gūnther je bil veleum, „theosoph“, ki je veliko koristil bogoslovnej spekulativnej vedi; a ko je bil njegov nauk v nekterih subtilnih stvareh po svetej stolici obsojen, — podvrget se je Gūnther določbi sv. cerkve, hotéč živeti in umreti kot zvest katoličan. O Janezu Krizostomu pa tudi vemo, da je bil ves čas življenja izvenreden ljubitelj katoliške cerkve in da je poslavljajoč se na smrtnej postelji od svoje duhovščine, izustil res vzpodbudne besede, rekóč, da ga to najbolj tolaži, ker je bil v sv. kat. veri vzgojen ter jo ohranil vselej in povsod, in kot njen spoznavalec želi stopiti pred sodnji stol. Dr. Pogačar je bil z najznamenitnejšimi katoliškimi učenjaki zmirom v vednostnej zvezi. Z mnogimi, kakor so dr. Veith, dr. Ehrlich, kardinal knez Schwarzenberg, dr. Schlör, dr. Häusle in dr., bil je celó osebno sprijaznjen.

Kot vodja bogoslovnih studij zanimal se je zeló za napredovanje bogoslovcev in tako spoznaval njihove zmožnosti. Da je bil vsestransko rabljiv in delaven, razvidimo iz tega, ker so mu njegovi ordinariji izročali ne samo častnih, nego i bremenskih služeb. Njegova vsestranska omika je omogočila, da je poleg dogmatike več let predaval na modroslovnem učilišči tudi odgojoslovje, nadomestoval po odhodu Dagarinovem v Kranj verozakonskega učitelja ter exhortatorja; pozneje je učil exgeso starega zakona in skozi dve leti predaval tudi metafysiko. Iz tega pač lahko sklepamo, da je bil dr. Pogačar nenavaden talent. — Kot professor, vodja bogoslovnih studij in predsednik pri farnih konkursih poznava je pač on kakor malokdo duhovščino ljubljanske vladikovine, kterej na čelo je bil slednjič poklican.

(Konec pride.)

Anton Žlogar.

Drobnosti.

Slovenski Pravnik. Poduk o najpotrebnejših zakonih. Spisal dr. Ivan Tavčar. Izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovci. 1883. Str. 160 v 8°. Družba sv. Mohorja je izdala pač že lepo število prostemu ljudstvu potrebnih knjig; vendar je upati, da bode „Slov. Pravnik“ ena najkoristnejših, kar jih je do sedaj prišlo na svetlo. Treba jo je tedaj ljudstvu, kteremu je namenjena, toliko bolj priporočati, ker mu daje za vsakdanje življenje polno prepotrebnih podukov.

Iz osnove, katero nam podaje g. pisatelj na prvih straneh, razvidi se, da bode „Slov. Pravnik“ razpravljal samo glavne materije iz zasebnega prava, kterim je dodan konečno poduk o različnih sodnijskih postopanjih. Kazensko pravo in postopanje ni dobilo prostora v „Slov. Pravniku“, kar se mora obžalovati; kajti na tem, v življenje živo in globoko segajočem polji potrebuje ljudstvo še nujnejšega poduka, in škoda je, da se spisovatelj te lepe osnovane knjige ni lotil tudi omenjene tvarine. Pisatelj seveda ni imel namena, pisati učene in znanstveno-systematične knjige; zato je delil tvarino in spravil jo v posamezne oddelke, kakor je mislil, da bode ljudstvu bolj razumljiva in podučljiva; opiral se je, kakor se vidi, najbolj na vsakdanje skušnje iz življenja, ktere so mu kazale, kako in kaj se navadno med ljudstvom zgodi in kje je najbolj treba poduka. V tem oziru je razdelitev tvarine, kakor je sicer iz stališča znanstvenega pravoslovja brez vrednosti, vendar prav umestna, in knjiga bode gotovo tudi prostemu ljudstvu lahko umljiva ter prav podučljiva. Samo drugi glavni del „o zemljiščnej knjigi“ bil bi bolj na mestu, ko bi ga bil g. pisatelj uvrstil pred zadnjim glavnim delom, ker se v razpravi o zemljiščnej knjigi rabijo pojmi o raznih pravicah, katerih pravni značaj in pomen se razlaga še le pozneje v četrtim in petem glavnem delu.

Prav dobri in resnični poduki dajejo se v I. glavnem ali splošnem delu, in izvrstno je povedano, kar piše g. pisatelj na 16. in 17. strani o pomenu katastra ali „mape“. Dan na dan se vršijo pravde za majhne koščke revne zemlje, in tožitelj opira skoro vselej ves dokaz na „mapo“, ne vedoč, da „mapa“ nima niti najmanjše vrednosti in dokazilne moči, ne v pravih zavoljo motjenja v posesti, ker tukaj se gre edino le za dokaz zadnje dejanske posesti in storjenega motjenja, ne v pravih za lastnino, pri kterih je treba strogega dokaza pravice, a ta se z „mapo“ niti v prvem, niti v drugem slučaju nikdar ne dá dokazati.

Pravni pomen posesti je bil dolgo časa celó pravoslovcem nejasen, in naš sicer po vsem izvrstni občni državljanski zakonik je v oddelku, kjer se razpravlja posest, še najmanj dovršen. Koliko težje je torej, pomen tega pravnega pojma umljivo razložiti prostemu ljudstvu. Vendar se mora priznavati, da se v „Slov. Pravniku“ razpravlja pomen posesti v nasprotju s pomenom lastnine prav srečno in sploh vsakemu umljivo. Pri razgovoru o kolikterosti posesti pozabil je g. pisatelj omeniti tudi pristne in nepristne posesti, ktera ima ravno v pravih zavoljo motjenja posesti prevažen, izjemen pomen, da sodnik ne varuje posesti nepristnega posestnika tistemu nasproti, proti kteremu je njegova posest nepristna.

Da je g. pisatelj pravdo o motjenji posesti upletel tukaj, ne pa v zadnji del, kamor bi se imela uvrstiti po splošnej osnovi, mora se pohvalno priznati; saj je s tem stvari in svojemu namenu koristil. Za vsakdanje življenje je ta pravda prevažna, in upati je, da se bode ljudstvo po temeljitem in pravilnem tem poduku sebi v korist dobro podučilo, kaj je ta pravda in kaj se doseže z njo. Pozabilo pa se je tudi tukaj

omeniti prevažne okoliščine, da se mora tožba vložiti najkasneje v 30 dnevih po tem, ko je tožnik zvedel, da ga je kdo motil v njegovej posesti; to omeniti je bilo toliko bolj treba, ker se ta postavni obrok večkrat zamudi.

Tudi poduk o „priposestvanji in zastaranji pravice“ bode ljudstvu prav prišel in je dober ter splošno pravilen. Samo v dveh točkah je dvomiti, ali ima g. pisatelj prav. Na 32. strani pravi: „da je dedič, kateri prevzame z dedščino reči, ki ne spadajo va-nje, postaven in pošten posestnik, če jih prevzame v veri, da spadajo v dedščino.“ Pošten posestnik takih reči je on tedaj res; toda ne tudi postaven ali pravičen, ker po §. 1462 občn. drž. zak. nadomestuje dedič zapustnika, in če zapustnik ni imel pravnega naslova za posest dotične reči, ga dedič s tem, ker ga je podedoval, gledé te reči tudi ni dobil. Na 35. strani piše: „Če je pa k priposestvanju potrebno 30 let, potem se ta leta štejejo ravno tako, kakor pri vsakem drugem slučaju.“ Gledé obroka, kdaj se nenavzočim nasproti po §. 1475 obč. drž. zak. izteče čas potreben za priposedovanje, so mnenja pravoslovcev različna: neki menijo, kakor g. pisatelj, da v 30 letih; drugi izračunijo ta čas na 45 let, in tretji celó na 60 let. Zakonu in njegovemu namenu ugaja najbolj ono mnenje, po katerem se šteje skozi 30 let vsako leto za pol leta, tedaj skupaj 15 let, potem pa vsako leto naprej za celo, dokler se ne dobi s prejšnjimi leti skupaj 30 let, tedaj $30 + 15 = 45$ let.

Drugi glavni del obsega eno najvažnejših pravnih naprav, to je zemljiščno knjigo in njen pomen. Poduk o njej je povsem temeljit in pravilen ter bode imel najlepše uspehe, ako ga bode ljudstvo pazljivo prebiraló in se ravnalo po njem.

Tretji glavni del „o zapuščinah“ se v tem snopiči še le pričinja. Dedovanjsko pravo določuje pravice med umrlimi in njih nasledniki, in poznavanje dotičnih določil je torej imenitnega pomena za vsakega človeka. Poduk v tem delu bode gotovo koristno in podučljivo uplival na nevedno ljudstvo.

Kolikor se da po I. snopiči in po osnovi soditi, dosegla bodeta g. pisatelj kakor tudi „družba sv. Mohorja“ popolnoma svoj hvalevredni namen, in upati smemo, da bode „Slov. Pravnik“ prostemu ljudstvu v vsakdanjem življenji voditelj in učitelj; dosta nepotrebnih potov mu bode prihranil ter ga obvaroval marsiktere škode, ki le izvirá iz nepoznavanja zakonov.

„Slov. Pravnik“ je pisan v prav lepej, čistej, prostemu ljudstvu lahko umljivej slovenščini, kakor do sedaj še nobena knjiga te stroke. Razvén nekterih slovniških konstrukcij, kakor: „podvrgli smo se načelu“ str. 7., nam. držali smo se načela ali ravnali po načelu; „moč in veljavo uživajo zakoni toliko časa, da jih zakonodajalec ni spremenil“ str. 12., nam. dokler jih . . . ni izpremenil; „zunaj zmožnosti osebe str. 32. nam. razun; „pravdo izgubiti“ str. 148; „koristno je poznati zakone, pečavše se z oporokami“ str. 154; „izbris dovoliti in izpeljati“ str. 82. nam. izvršiti; „v eksekucijo postaviti“ str. 142; „podati se vsodnijo“ str. 95; — in razvén nekterih preveč trivijalnih izrazov, kakor: „privlečeta dva moža seboj za priče“ str. 91; „če je prošnja prav skovana“ str. 92; „ker sem s slabo prošnjo šušmaril str. 93; „pravdarija“ str. 143; „smrt je vgonobila življenje“ str. 145, kateri se ne berejo lepo v resnej in poduku namenjenej knjigi, — ne dá se knjižici, ki šteje vendar 160 strani, gledé jezika in pisave niti najmanjše očitati, ampak mora se zopet in zopet priznati, da v tako dobrej, tudi nestrokovnjaku lahko umljivej slovenščini nismo še brali nobene knjige o tej stroki. S tem smo ob enem izrekli tudi sodbo v terminologiskem oziru; kajti knjiga, ki razpravlja učeno, prostemu ljudstvu nepoznato tvarino, ktera je pa ob enem tudi prostemu ljudstvu umljiva, ima gotovo dobre izraze. „Slov. Pravnik“ je v terminologiskem oziru skoro dovršen in le malo terminov je v njem, s kterimi se ne zlagamo popolnoma.

Kaj je bolje rabiti, ali „zakon“ ali „postava“, ni še dognano. Na vsak način pa je izraz „postava“ med ljudstvom tako ukoreninjen in tudi dober, da se ga v knjigah namenjenih prostemu ljudstvu nikakor ne kaže ogibati. „Slov. Pravnik“ se ni odločil za enega teh izrazov in rabi ju oba skupaj, včasih celo v enem in istem stavku, na pr. stran 4, 30; boljše bi bilo, da bi se bil poprijel samo enega izraza; namesto „darilna pogodba“ str. 7. bi se boljše reklo „darilna pogodba“, kakor tudi pravimo „posojilna, branilna pogodba“ itd.; namesto „pripesestvanje, pripesestvati“ je na vsak način pravilnejše pisati: pripesodovanje, pripesodovati; „stebelno posestvo“ za „Stammrealität“ ne more se obdržati in je že boljše pisati „prvotno“ ali „glavno“ posestvo; namesto „nadzastáva“ je bolje podzastáva, kakor tudi pravimo podnajém in ne nadnajém; „dedšćinsko pravo“ za „Erbrecht“ ni dobro; ampak pisati se ima „dedno“ ali „dedovanjsko“ pravo, ker „dedšćinsko pravo“ bi bil nemški „Erbschaftsrecht“.

Ako še slednjič opomnimo, da je številka 1512 na 9. strani gotovo tiskovna pomanjka, ker ima naš občni državljanski zakonik samo 1502 člena in da zakon o razglašnji zakonov ni od 20., ampak 10. junija l. 1869., — končali smo s tem kratko oceno prvega snopiča „Slov. Pravnika“, s katerim je storila družba sv. Mohorja velik korak naprej na potu podučevanja prostega ljudstva.

Dr. J. Karčič.

Tri zgodovinske razprave v Spomeniku o šeststoletnici začetka habsburške vladavine na Slovenskem. — Prvo zgodovinsko razpravo v Matičnem Spomeniku, ki se glasi „Avstrijsko medvladje in ustanovitve habsburške vladavine na Avstrijskem“, spisal je prof. Fr. Šuklje. Strokovnjsko in vendar tudi za nehistorika prijetno berilo razpravlja dobo od l. 1246., ko je umrl zadnji Babenberžan Friderik, pa do 11. julija l. 1283., ko so se Habsburžanom poklonili na Dunaji najodličnejši avstrijski plemenitaši in dva zastopnika štajerskega plemstva ter se zahvalili, da je Rudolf postavil Avstriji, Štajerski, Kranjski in Slovenski Krajini le enega vladarja.

V „Uvodu“ (str. 3—6) omenja nam pisatelj v kratkih potezih, kako so se v 13. stoletju križali interesi papežev in rimskih cesarjev. — Pisatelj piše „nemško cesarstvo“ (str. 3 v. 25): bolje pa je pisati o rimskih cesarjih in o rimskem cesarstvu, kajti istočasni viri poznajo in govoré navadno le o rimskih cesarjih. Izraz „nemški“ more se rabiti pri besedi „kralj“, in tako smemo govoriti o nemških ali pa rimskih kraljih. Sedanji nemški zgodovinarji pišejo najraje le o nemških cesarjih in o nemških kraljih, kar pa ni posnemanja vredno. — Prvo poglavje „Otokarjeva vladavina na Avstrijskem“ (str. 7—45), nam popisuje, kako je prišel česki kralj po smrti Babenberžana, vojvode Friderika II. do posesti Avstrijskega in Štajerskega in kako je dobil tudi Koroško, Kranjsko in Slovensko Krajino. To poglavje sega do izvolitve Rudolfa Habsburškega rimskim kraljem dne 29. sept. 1273. Drugo poglavje „Rudolf in Otokar“ (str. 46—87) nam pojasnjuje razmere med tema vladarjema, tretje poglavje razpravlja boj med Rudolfom in Otokarjem pri Suhih Krutih dne 26. avgusta 1278 in četvrto „Mir in ufevdenje“ opisuje dobo od l. 1278—1283. — Reči smemo, da premišljeno delo pretega gledé nepristranosti gotovo vse enake neslovenske spise, bodisi česke ali nemške, kajti prvi zagovarjajo radi svojega kralja Otokarja in drugi pišejo preveč z nemškega stališča. V svojih polemikah, bodisi proti Lorenzu, bodisi proti drugim, ukrenel je pisatelj po naših mislih pravo pot. Opazili smo pa, da pisatelj v primeri z drugimi novjšimi zgodovinskimi spisi, kateri so mu služili pri njegovem delu, navaja posebno rad cele stavke iz Lorenzove razprave, kar bi bil tu pa tam lahko opustil, kajti Lorenzov spis ni nikakov vir, temveč samo pripomoček. Gotovo bo vsak prijatelj slovenske zgodovine s tem delom zadovoljen in to tem bolj, ker spis ni le nekaj prepis iz nekterih knjig, temveč učena razprava, v kateri je mnogo novih rezultatov, kojih bi človek zastonj iskal po tujih knjigah. Pomanjkljivosti je primeroma le malo. Nektere naj tó sledé. Ako pišemo Slovenjegraški (str. 40 v. 7), Turjaški, Ptujski itd., pišimo

še Svibenjski namesto Scharfenberški (str. 43 v. 10), Oberski namesto Heunburški (str. 34 v. 6; str. 35 v. 21 in drugod), Otoški namesto Werdski (str. 66 v. 25). Namesto „Johan Viktrinški“ bi v slovenskih spisih rajši videli besedi Ivan Vetrinjski (str. 43 v. 18), ker pravijo Slovenci kraju Vetrinj. Seldenhofen-u pravijo Slovenci Vuzenica (str. 95 v. 12) in Friesach-u pa Breže (str. 67 v. 25). Namesto besede „purgraf“ (str. 44 v. 8; str. 50 v. 3 in drugod) svetovali bi „grajski grof“. Str. 30, opaz. 1 pozabil je pisatelj k besedi „Tangl“ pristaviti njegovo delo. Na str. 89 v. 14 stala naj bi beseda Rusin namesto Ruten. — Reči smemo, da je razprava temeljita in kolikor nam je bilo mogoče kontrolirati jo, pokazala se je tudi zanesljivo. —

Zgodovinski spis, kterega je sestavil Ivan Lavrenčič, glasi se: „Habsburžani ustanovniki ljubljanske škofije in zaščitniki katoliške vere na Kranjskem.“ Že naslov nam kaže, da moramo ta spis deliti v dva dela. V prvem je kratek pregled zgodovine ljubljanske škofije, v drugem pa govori pisatelj o postopanju Habsburžanov proti kranjskim protestantom. Pisatelj nam je že znan po nekterih drugih historičnih spisih v Novicah in drugod. Gotovo je vse hvale vredno, ako porabi svoje proste ure za zgodovinske studije ter na ta način koristi svojemu narodu. Zdi se pa nam, da je pisatelj včasih v zadregi zaradi pomanjkanja zgodovinskih virov in pripomočkov, in vsled tega vrine se mu nehoté v spis kaka neljuba pomota. Kako koristno bi bilo, ko bi na deželi živeči izobraženci, na pr. duhovniki, ki si pri svojih pičlih dohodkih ne morejo nakupovati učenih razprav, dobivali knjige iz mestnih knjižnic na dom. Ljubljanska bogoslovna knjižnica bi lahko na ta način veliko koristila kranjskim duhovnikom. — Kar se tiče Lavrenčičeve razprave, opozoriti ga hočemo na nekatere pogrške, ki so se vrinoli v njegov spis. Na str. 128 v. 14 piše g. Lavrenčič, da so je raztezala erkvena oblast oglejskih patrijarhov od Livence in Taljamenta na Beneskem do Kolpe in Sotle na hrvatskej meji, od Jadranskega morja in Snežnika do Drave. Menda hoče pisatelj tu narisati meje oglejske patrijarhijske s podružnimi škofi vred, ker še v istem stavku nekatere take škofo navaja. Oglejska metropola s podložnimi škofijami vred bila je dokaj večja, kajti na zapadu mejila sta jo celé Splügen in Lago maggiore. Patrijarh je bil metropolit sedemnajsterim škofom. Pisatelj jih omenja le sedem (str. 128 v. 19). Izmed teh moramo še tri odstraniti, kajti čedadskih, škaderskih in placentinskih škofov ne nahajamo pod oglejskimi patrijarhi. Mislim sem, kako pridejo ta imena tu sem. Ako bi bil pisatelj navedel svoj vir, vedel bi, kje jih imam iskati. Sicer pravi v istem stavku (v. 8): „Kakor nam pripoveduje arhiv samostana zatiškega in kapitelja ljubljanskega“, vendar te besede nam ne zadostujejo; bolje bi bilo, da bi bil navedel datum in broj one listine ali pa sploh tisti vir, kterega je porabil bodisi v ljubljanskem kapiteljskem ali pa zatiškem arhivu. Mislim, da namesto „čedadski“ bi imelo stati „cenedski“ od mesta Cenede in namesto „placentinski“ bi moralo biti „vicentinski“ od mesta Vicenze, kar je morebiti tiskovna ali pa pisateljeva pomota. V Čedadu (Civildale) ni bilo škofov, le oglejski patrijarhi so dostikrat tam prebivali, v Placentiji ali Piacenzi poleg reke Pada so pa sicer stanovali škofo, a oglejskim patrijarhom niso bili podložni. Kar se pa „škaderskih škofov“ (!) tiče, zamenil jih je morebiti pisatelj ali pa kdo drug pred njim z nekdanjimi panonskimi škofi v mestu Skarabantiji (Scarabantium). Ako izmed 7 škofov, ktere je pisatelj naštel, prej imenovane tri izpustimo, ostanejo še tržaški, konkordijski, novograjski in pičenski. Ravno te omenja tudi Hitzinger v Klunovem Archiv-u na str. 92. Drugi oglejskim patrijarhom podložni škofo pastirovali so v Comu (na severnej strani od Milana), v Mantovi, Veroni, Tridentu, Feltru, Bellunu, Trevisu, Vicenzi, Padovi, Kopru, Poreči in Pulji. — Pisatelj bi nam bil jako ustregel, ako bi bil nekatere politične uzroke naštel, ki so napotili cesarja, da je ustanovil ljubljansko škofijo. Tudi bi nam bil o ustanovitvi samej in takratnih dogodkih lahko kaj več povedal, kakor je ravno v Klunovem Archivu in

Zlatem Veku. Gotovo bi ne bilo odveč, ako bi nam bil popisal v kratkih potezah razmere med prvim ljubljanskim škofom in gornjegrajskimi menihi. Tudi kar se tiče drugega njegovega dela, dalo bi se mnogo več napisati kakor samo tri liste. Pisatelj bi bil lahko porabil v to svrho marsiktero razpravo o Truberji in protestantizmu na Kranjskem. Na 134. strani zremo, da je pisatelj dobil svoj vir v „Domecapitel-Archiv-u“ (slovensko!). Tu pa tam bi želeli nekoliko več citatov. —

Zadnje zgodovinsko delo v Spomeniku je Rutarjev spis „Slovenske dežele in ustanovitve Vojaške Krajine za Ferdinanda I. (str. 199—240). Pisatelj začelja s pripovedovanjem o turskih napadih na slovensko zemljo. Vsled tega prišlo je našim očetom na misel, ustanoviti na turske meji stalno stražo, ki bi bila tako močna, da bi zaprečila vsak neprijateljski napad. Stanovi slovenskih dežel, posebno pa Kranjskega, prigajali so kralja Ferdinanda, naj utrdi hrvaško mejo in zagotovi svoje podedovane dežele pred turskimi napadi. Veliko zaslug za utrjenje vojaške granice pridobil si je Ivan Kacjanar, „slovenski Wallenstein“, kakor ga pisatelj imenuje. G. prof. Rutar, ki si je v malo letih pridobil mnogo zaslug za slovensko zgodovinopisje, pokazal je tudi tu svojo spretnost. Pomanjkljivosti v njegovem spisu menda ni, pač pa mnogo dobrega zrnja.

Dr. F. Kos.

Glasbena Matica. Med narodnimi zavodi, kateri so namenjeni delovati za omiko in probujenje milega nam naroda, rešuje naša Glasbena Matica vedno častno in vestno svojo nalogo. Čeravno nima dovolj podpornih članov in je le bolj odvisna od subvencij, ktere jej dohajajo v novejšem času bolj bogato, raztega to društvo že svoje delovanje ne samo v izdavanje slovenskih muzikalij, temveč ono vzdržuje že drugo leto glasbeno šolo, v kateri trije učitelji podučujejo nadarjene slovenske otroke v igri na goslih in glaseviru. Imamo torej pri Glasbeni Matici prvo slovensko glasbeno učilnico, iz ktere morebiti počasi postane slovenska glasbena akademija. O organizaciji te glasbene šole poročal bodem morda drugi pot, za zdaj hočem le poročati o muzikalijah, ktere so dobili okoli božiča udje Glasbene Matice za leto 1883.

Dobili smo sledeče skladbe: a. „Slava Stvarniku!“ maša I.; b. „Sv. Devici Mariji v čast“, samospev; oboje uglasbil Anton Nedvéd. c. „Nazaj v planinski raj!“ samospev, uglasbil Robert Burgarelli. d. „Venec Vodnikovih in na njega zloženih pesni!“ od Antona Foersterja, in e. Narodne pesni z napevi, od Janka Žirovnika. Popolno naznanilo glej Kres str. 117 sl.

Nedvéd je že od nekaj priljubljen slovenski skladatelj in ker mu bije srcé za slovansko reč, zna tudi zlagati napeve v narodnem duhu. Nedvéd pač ni odločen „cecilijanec“, a kot glasbeni strokovnjak razume sestavljati cerkvene napeve v takej obliki, da so sposobni za božji hram in vendar tudi prijetni za sluh poslušalcev. Njegova I. maša za moški zbor našla bode kmalu dovolj prijateljev med pevci in občinstvom, kajti tudi ona ima zgorej navedene lastnosti. Neprijetno pa je, da so se v partituro vrinole nekatere prav sitne tiskovne napake, za kar pa skladatelj ne more, ker mu partitura ni došla v popravek. — Pesen: „Sv. Devici Mariji v čast“ je v pobožnem, nežnem duhu zložena in bode vzlasti pri „šmarnicah“ služila slovenskim pevkam, da jo pejo v čast in slavo nebeske kraljice. — Rob. Burgarellova skladba „Nazaj v planinski raj“ na besede S. Gregorčičeve kaže, da ima gospod skladatelj dober okus in da je vešč komponist, kar je tudi že po svojih cerkvenih skladbah pokazal. Kar mu pa moremo še posebno pripoznati, je to, da je akoravno rodom Nemec, slovenskemu tekstu v vsakem oziru priležen napev sestavil. — Anton Foerster nam je podaril s svojim „Vodnikovim vencom“ prekrasno delo, ktero je sestavljeno iz odlomkov že znanih napevov drugih skladateljev, deloma pa tudi lastnih njegovih. Nahajajo se v njem motivi iz Nedvédove Vodnikove hymne: „Tvoja struna je zapela“, znana narodna napeva „Od straže hrvaške“ in „Kdo rojen prihodnih“, nekoliko iz Hajdrihovega slavospeva:

„Pesmice tvoje“ in iz dr. Benj. Ipavčevega zbora „Ilirija oživiljena“; vsi drugi so Foersterjevi. Mojsterska ta skladba bode našla povsod burno pohvalo, ako je pojó dobro izvežbani pevci, osobito še, če sodeluje za spremljevanje orkester. *Vojteh Valenta.*

Slovenska Talija. Zvezek 51. dramatičnih del in iger, kateri je dalo Dramatično društvo v Ljubljani na svetlo, sodrzuje sledeče igre: 1. Edda, Drama v štirih dejanjih. Spisal Jos. Weilen. Preložil Jos. Cimperman. 2. Máterin blagoslov ali nova Chenchon. Igra s petjem v petih dejanjih. Preložil Jos. Cimperman. 3. Na Osoja h. Ljudski igrokaz v petih dejanjih. („Der Sonnenhof“.) Po S. H. Mosenthalu poslov. J. Ogrinec. 4. Damoklejev meč. Gluma v jednom dejanji. Nemški spisal Gustav zu Putlitz. 5. Francosko-pruska vojska. Šaljiva igra v jednom dejanji. Spisal Kosta Trifković. Posl. M. Málovrh. 6. Šolski nadzornik. Vesela igra v enem dejanji s petjem. Spisal Kosta Trifković. Posl. M. Málovrh. Cena je temu zvezku 2 gld. — Ker je gmotno stanje Dramatičnega društva jako na slabem (obrestna glavica je jedva 1800 gld.), je opravičena prošnja in želja, naj vsak rodoljub po svojih močeh podpira ta koristni zavod. Kako ponesni bi bili lahko vsi Slovenci, ko bi smeli upati, da se v kratkem ondi položi temeljni kamen národnemu slov. gledišču, kjer se ima vzdigovati veličastno poslopje „Narodnega doma“.

Ženitne ali svatbine navade in napitnice x godčevskim katekizmom iz slovenbistrške okolice na Štajerskem. Zapisal Lovro Štepišnik. Maribor. Tisk in zaloga J. Leonova. 1884. Str. 52 v mal. 8°. Cena 15 nove. — Na str. 3—39 beremo na kratko, kakšne navade se pri snubljenji in gostovanji nahajajo; vmes so vpletene pesni, ki jih radi svatje pojó, kakor od P. E. Zagorca, od M. Torkarja, od A. M. Slomška, od V. Orožna in od J. L. Rečiškega. Temu sledijo uganke, kar pisatelj godčevski katekizem imenuje. Po tej knjižici bode gotovo rad marsikteri starešina, svat ali godec segel.

Narodna biblioteka Krajčeva. Snopíc 8 in 9. Nesrečnica. Povest. Ruski spisal Ivan Sergijevič Turgenjev. Poslovenil I. P. Novomesto 1883. Natisnil in založil J. Krajec. Str. 147. Cena 30 nove. — Kakor poprejšnje snopiče moramo tudi zadnja dva slov. občinstvu prav gorko priporočiti. Zalostno bi bilo, ako bi se to koristno podjetje pri nas ne moglo dobro obnesti.

Tretje poročilo o delovanji in stanji „podpiralne zaloge slovanskih vseučilišnikov v Gradci“. Založil in objavil t. č. opravični odbor. V Gradci, 1884. Tiskala tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci. Str. 8 v 8°. — Glavnica imenovane zaloge se je povišala na 4600 gld. nominalne vrednosti v akademičnem letu 1882/3. Med vseučilišnike (5 modroslovcev in 7 pravnikov) se je razdelilo 250 gld. Da je še mogla povrh glavnica za celih 1100 gld. narasti, gre največja hvala g. veleposestniku na Reki in veletrgovcu v Trstu Josipu Gorupu, ki je zalogi papirno rento v nom. vrednosti 1000 gld. daroval, in g. prof. dr. Gregorju Kreku, ki vodi kot predsednik odbor, odkar se je zaloge ustanovila, ter po svojem osebnem uplivu razvoj tega zavoda vidno pospešuje. Kakor druga leta priporočamo tudi letos to zalogo blagim rodoljubom in rojakom v obilno podporo.

Slovenské Pohl'ady. Časopis pre literatúru, vedu, umenie a politiku. Redaktor Svetožár Hurban (Vajanský). Vydavateľ a nakladateľ Pavel Mudroň. — Tako slove prav lični in izborni časopis slovaški, ki zastopa edini med ubogimi našimi brati znatnost in leposlovje. Prvisnopíc (str. 96) sodrzuje med drugim zanimiva članka: „Čarodejné zariekanie a kliatby u ľudu slovenského“, spisal Joz. L. Holuby, in „Pohl'ady na historiu vzkrieseného Slovenska“ od Bysterskega. List stane na leto 5 gld. in naroča se ná-nj v Turč. Sv. Martine (Turócz Szt. Márton, Ungarn).